

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

**Subjekty zabývající se sociálně-právní ochranou dětí v souvislosti
s rizikovou mládeží**

Diplomová práce

Autor: Bc. Preislerová Jana

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Jana Preislerová**

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název závěrečné práce: **Subjekty zabývající se sociálně-právní ochranou dětí v souvislosti s rizikovou mládeží**

Název závěrečné práce AJ: Subjects in the system of social protection of children in connection with the risk youth

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Úvod do problematiky rizikové mládeže se zaměřením na kriminalitu. Specifika řešení tohoto problému u věkové kategorie dětí mladších 15 let a mladistvých. Zmapování subjektů, které jsou účastny na práci s rizikovou mládeží. Charakteristika a role jednotlivých subjektů a legislativní úprava jejich činnosti. Sociální a právní činnosti a nástroje působení těchto činností. Spolupráce jednotlivých institucí. Výzkumné metody: analýza dokumentů a rozhovory.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 14. 2. 2011

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26.05.2015

Poděkování

Děkuji vedoucí práce PhDr. Daniele Květské, Ph.D. za odborné vedení, rady a konzultace, které mi při zpracování práce poskytla.

Anotace

PREISLEROVÁ, JANA. *Subjekty zabývající se sociálně-právní ochranou dětí v souvislosti s rizikovou mládeží*. Hradec Králové, 2015. 78 s. Diplomová práce.

Hlavními tématy diplomové práce jsou „riziková mládež“ a „sociálně-právní ochrana dětí“. Hlavní oblast zájmu, která je stanovena na základě těchto témat, je ochrana mládeže páchající trestnou činností, a to ochrana zabezpečována státem prostřednictvím právních norem. Stěžejním právním předpisem na ochranu kriminální mládeže je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Zabývám se specifiky přístupu k trestné činnosti mládeže a specifiky jejího řešení. V práci je postupně směřováno ke kapitole, která se zabývá nositeli tohoto přístupu, kteří se zabývají mládeží poté, co se dopustila trestného činu. Konkrétně je pozornost věnována orgánům činným v trestním řízení, probační a mediační službě, orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dalším subjektům, které pracují s rizikovou mládeží. Samostatná kapitola je věnována případové konferenci, jako nástroji řešení kriminality mládeže a formě spolupráce zainteresovaných subjektů. Cílem práce je zjistit, jak případovou konferenci jako metodu sociální práce a formu spolupráce vnímají jednotliví představitelé subjektů zabývajících se rizikovou mládeží.

Klíčová slova: Riziková mládež, kriminalita mládeže, sociálně-právní ochrana dětí, soudnictví ve věcech mládeže, probační a mediační služba, případová konference.

Die Annotation

PREISLEROVÁ, JANA. *Die Organisation, die beschäftigen sich mit sozial-rechtlicher Schutz von Kindern im Zusammenhang mit der Jugend in Gefahr*. Hradec Králové 2015. 78 s. Die Diplomarbeit.

Die Hauptthemen meiner Diplomarbeit sind „gefährdete Jugendliche“ und „sozial-rechtlicher Schutz von Kindern“. Hauptes Interessengebiet, das auf Grund diesen themen definiere ist: Schutz von Jugendkriminalität. Diese Schutz darstellt staatliche Interventionen und spezifische Behandlung. Es wird durch Gesetz gewährleisten. Das wichtigste Gesetz auf den Schutz krimineller Jugendlichen ist Gesetz Nr. 218/2003 Slg., über strafrechtliche Verantwortlichkeit von Minderjährigen für rechtswidrigen Handlungen und über Jugendgericht.. In der Arbeit wird schrittweise auf die Träger von diesem Zutritt zielen. Die Träger umgehen mit der kriminelle Jugend. Konkret zielt die Aufmerksamkeit auf die Strafbehörden, Behörde, die social-rechtlicher Schutz von Kindern bietet (im Deutschland genannt Jugendamt) und auf Bewährungshilfe und Vermittlungsdienst. Ziel der Diplomarbeit ist festzustellen, wie die einzelnen mit Risikojugend arbeitenden Subjektvertreter die Fallkonferenz als Methode der Sozial – und Form der Zusammenarbeit aufnehmen.

Die Schlüsselwörter: Jugend in Gefahr, Jugendkriminalität, sozial-rechtlicher Schutz von Kindern, Jugendlichen Gerechtigkeit, Bewährungshilfe und Vermittlungsdienst, Die Fallkonferenz.

Obsah

Úvod.....	9
1 Riziková mládež se zaměřením na její kriminalitu	11
1.1 Pojem mládež a pojmy s ním související	11
1.2 Pojem riziková mládež.....	13
1.3 Kriminalita mládeže.....	14
1.3.1 Pojmy související s kriminalitou mládeže.....	15
1.3.2 Charakteristika kriminality mládeže.....	15
2 Sociálně-právní ochrana dětí.....	18
2.1 Pojem sociálně-právní ochrana dětí.....	18
2.2 Právní rámec sociálně-právní ochrany dětí.....	19
2.3 Dítě jako předmět zájmu sociálně-právní ochrany dětí.....	20
3 Ochrana rizikové mládeže z právního hlediska.....	23
3.1 Restorativní justice.....	23
3.2 Účel zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.....	25
3.3 Zásady zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.....	26
3.4 Trestní odpovědnost mládeže a její následky.....	29
3.4.1 Trestní odpovědnost mládeže.....	29
3.4.2 Opatření jako právní následek trestní činnosti mládeže.....	30
4 Subjekty zúčastněné na ochraně kriminální mládeže.....	37
4.1 Orgány činné v trestním řízení.....	37
4.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	39
4.2.1 Pojem kurátor pro mládež.....	39
4.2.2 Úkoly orgánu sociálně-právní ochrany dětí	40
4.3 Probační a mediační služba	42
4.4 Ostatní zainteresované subjekty.....	43
5 Případové konference.....	46
5.1 Pojem, cíle, principy a zásady případové konference.....	46
5.2 Zásady případových konferencí.....	49

6	Případové konference z pohledu představitelů subjektů zabývajících se rizikovou mládeží.....	52
6.1	Výzkumný cíl, výzkumné otázky.....	52
6.2	Strategie výzkumu.....	53
6.3	Výzkumný soubor a jeho výběr.....	53
6.4	Analýza rozhovorů.....	55
6.4.1	Hodnocení případových konferencí.....	56
6.4.2	Přínos případových konferencí.....	60
6.4.3	Nevýhody případových konferencí.....	63
6.4.4	Účastníci případových konferencí.....	65
6.4.5	Důvody pro svolávání případových konferencí.....	68
6.4.6	Co je možné zlepšit.....	71
6.4.7	SWOT analýza.....	73
	Závěr.....	77

Použitá literatura a informační zdroje

Přílohy

Příloha A – Tazatelské otázky

Příloha B – Výchovná opatření ukládaná mladistvým

Příloha C – Rizika problémového chování

ÚVOD

Případ, že se pachatelem trestného činu¹ stane osoba spadající pod kategorii mládeže, tedy osoba považována společností za dítě či osobu nezletilou,² není ničím výjimečný. Výjimečnost tohoto protiprávního jednání lze spatřovat v nutnosti jeho odlišného vnímání a v nutnosti odlišného přístupu k němu.³ Za důvod pro tuto „odlišnost“ je možné považovat nevypěstlost mládeže a tudíž i její možnou „tvárnost“, tj. možnost změny v průběhu jejího vývoje. Jedná se tedy o jedince, kteří jsou na základě dosaženého věku považováni za osoby, u kterých je větší pravděpodobnost „nápravy“, tedy možnost či šance učinit taková opatření, aby se již nedopouštěli podobného chování v budoucnosti. Výchova, podpora a nasměrování jedince „správným“ směrem se stávají nástroji, kterými je možné zabránit jeho případné „kriminální kariéře“. Protiprávní jednání je nutné vnímat spíše jako signál nebo upozornění, že ve vývoji jedince není něco v pořádku a učinit vše proto, aby se již neopakovalo. Oblast sociálně-právní ochrany dětí, které se dopustily protiprávního jednání, označuje Kahoun (2007) za důležité téma, představující úsilí o jejich ochranu.

V diplomové práci, s názvem *„Subjekty zabývající se sociálně-právní ochranou dětí v souvislosti s rizikovou mládeží“*, se zabývám přístupem ke kriminalitě mládeže⁴ od okamžiku, kdy se protiprávního činu dopustila, resp. existuje předpoklad, že je jeho pachatelem. V prvních dvou kapitolách je vysvětlována problematika spadající pod pojmy, které se nacházejí v názvu práce a které je možno považovat spíše za široké oblasti, na jejichž základě je vymezena ochrana kriminální mládeže, jako konkrétnější zaměření práce. Jedná se o oblast rizikové mládeže a oblast sociálně-právní ochrany dětí, přičemž kriminalita mládeže je vymezena na pozadí problematiky rizikové mládeže a její ochrana na pozadí problematiky sociálně-právní ochrany dětí. Sociálně-právní ochranu (dále také jen „ochrana“ nebo „SPO“) kriminální mládeže pojmám jako intervence státu, které jí zabezpečují ochranu a specifické zacházení, tj. intervence sociální a právní povahy v okamžiku, kdy byl spáchán trestný čin osobou mladší 18 let. Třetí kapitola se zabývá zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále také jen „ZSM“). Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřila na subjekty, které jsou účastny na ochraně

¹ Dále je užíváno pojmu „protiprávní čin“, „protiprávní činnost“ nebo „protiprávní jednání“, tento pojem zahrnuje činy považované za trestné bez ohledu na věk pachatele, příslušná terminologie je vysvětlena v kapitole 1.2.

² Vysvětlení terminologie pro označení osoby mladší 18 let („nedospělé“) včetně jejího stanovení pro účely práce viz. kapitola 1.1. Pro účely úvodu obecně míním osobu do 18 let bez ohledu na použité označení.

³ „Odlišné“ ve smyslu „lišící se“ od vnímání a přístupu k trestné činnosti dospělých.

⁴ Kriminalita mládeže je označení pro souhrn protiprávních činů dle trestního zákona.

kriminální mládeže. Jedná se o orgány činné v trestním řízení (policejní orgán, státní zástupce, soud pro mládež), o orgán sociálně-právní ochrany dětí, o probační a mediační službu a o některé další subjekty. V další části práce jsem se zaměřila na spolupráci subjektů, které se zabývají rizikovou mládeží v souvislosti s její kriminalitou. V rámci dvou rozhovorů, které byly provedeny se dvěma pracovníky sociálně-právní ochrany dětí před začátkem samotného výzkumu a které se zaměřovaly na spolupráci se subjekty zabývajících se rizikovou mládeží, jsem se dozvěděla o často používané formě spolupráce a současně metodě sociální práce. Jedná se o případové konference, které byly zavedeny do praxe v relativně nedávné době a to novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti od 1.1.2013. Jelikož se jedná o poměrně novou metodu, zaměřila jsem se na hodnocení této metody subjekty, které se zabývají rizikovou mládeží v souvislosti s její kriminalitou, kterým se tato práce zabývá. Proto se v páté kapitole věnuji případovým konferencím.

Cílem práce je „zjistit, jak případové konference jako metodu sociální práce a formu spolupráce vnímají jednotliví představitelé subjektů zabývajících se rizikovou mládeží v souvislosti s její kriminalitou.“ Chtěla bych zjistit, jaký názor mají tito odborníci na některé aspekty týkající se organizace a realizace případových konferencí, jaké mají názory na přínosy případových konferencí, zda spatřují některé nevýhody případových konferencí a jaká doporučení navrhnou pro jejich efektivnější uplatňování do budoucna.

1 Riziková mládež se zaměřením na její kriminalitu

Pojem riziková mládež zahrnuje ve svém nejširším obsahovém pojetí celou škálu nejrozličnějších problémů, a proto může být i různě vymezován. Cílem této kapitoly je objasnění pojmu riziková mládež a představení problematiky, kterou může zastřešovat. Zvláštní pozornost je věnována kriminalitě mládeže⁵, která je konkrétní podobou a projevem rizikové mládeže a bude předmětem zájmu dalších kapitol. V rámci kapitoly bude také postupně vysvětleno několik pojmů, týkajících se problematiky, kterou se zabývá. Na začátku kapitoly vysvětlují pojem mládež a pojmy s ním související, tj. mladistvý, dítě mladší 15 let, dítě a nezletilost. Další skupinou vysvětlovaných pojmů jsou pojmy související s pojmem kriminalita (např. trestný čin, čin jinak trestný, prekriminalita apod.). U obou skupin pojmů uvádím, které z nich a v jakém významu budou v diplomové práci užívány.

1.1 Pojem mládež a pojmy s ním související

Mládež je pojem, o kterém lze obecně říci, že označuje určitý stupeň vývoje nebo hranici, bránící jeho dosažení. Představuje sociální skupinu, jejíž členové se nacházejí v nějakém postavení či situaci, v důsledku čehož nejsou ještě považováni za dospělé členy společnosti. Pojem, jako předmět zájmu studia, užívá několik vědních disciplín, u kterých bývá jeho obsah vymezován a užíván odlišně. Odlišné bývá také kritérium, podle kterého je příslušnost k této skupině určována (nejčastěji je věk nebo nějaká událost).⁶ Na základě prostudování pojetí pojmu odlišujícího se v rámci několika vědních disciplín, ale i v pojetí různých autorů, uvádím dva pohledy na obsah pojmu mládež, tj. pohled pedagogický a pohled trestněprávní. Pedagogika označuje pojmem mládež nejčastěji tu část populace, která již není dětmi ani nepatří mezi dospělé, přičemž horní hranice je určena ukončením profesní přípravy a tedy i předpokladem samostatné obživy. Z hlediska věku bývá pojem nejčastěji vymezován přibližně od 15 do 25, resp. 30 let. Takto vymezuje pojem mládež např. Kraus (1999) nebo Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, 2003).

Odlišně je pojem vymezován v rámci jeho trestněprávního pojetí. V tomto pojetí je mládež vymezena jediným a jednoznačným kritériem, kterým je dosažení věku 18 let. Dolní hranice stanovena není, tzn. mládeží je každá osoba od narození do 18 let. V rámci trestněprávního pojetí je pojem mládež dále dělen na dvě, věkovou hranicí rozdělené

⁵ Konkrétně zmiňují její stav, strukturu, specifika způsobu páchaní a specifika motivace (viz. kapitola 1.3.2).

⁶ Např. v pojetí pedagogických disciplín je kritériem událost, kterou je začátek vlastní samostatné obživy, související s ukončením přípravy na budoucí povolání. Věk je pak stanoven rámcově, jako nejčastější věk při splnění prvního kritéria.

kategorie (dětí mladší 15 let a mladiství).⁷ *Mladiství* je pojem, označující skupinu osob ode dne, který následuje po dni 15 narozenin⁸ a dnem, ve kterém je dovršen 18 rok života⁹. S tímto obdobím je spojen počátek relativní trestní odpovědnosti.¹⁰ *Dítě mladší 15 let* je druhou kategorií nadřazeného pojmu mládež a věkově je ohraničena pouze horní věkovou hranicí, a to dovršením věku 15 let.

Dalšími, k obsahu práce relevantními pojmy, kterými jsou označovány osoby spadající pod kategorii mládež, jsou pojem dítě a pojem nezletilý. *Dítě* je pojem, který užívá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále také jen „zákon o SPOD“ nebo „ZSPOD“) pro označení nezletilé osoby. Význam takto pojímaného pojmu dítě (pro účely zákona o SPOD) je určen ustanovením § 2, odst. 2, ve kterém je odkazováno na dva právní předpisy, ze kterých toto pojetí vychází. Prvním právním předpisem je Úmluva o právech dítěte (dále také jen „Úmluva“),¹¹ kde je v čl. 1 jako dítě označena každá nezletilá osoba, přičemž je zde pro její určení odkazováno na příslušný právní řád. Druhým právním předpisem, na který je odkazováno v zákoně o SPOD, a ve kterém je tedy upraveno dosahování zletilosti v ČR, je občanský zákoník.¹² Zletilostí se tedy rozumí stav, do kterého se člověk dostává okamžikem dovršení věku 18 let (§ 8 odst. 2). Zletilosti lze nabýt ještě jedním způsobem (tedy dříve než v 18 letech), tj. uzavřením manželství.¹³ *Nezletilost* je pojem, jehož význam je odvozen od pojmu zletilost jako jeho opak, a kterým tedy označujeme stav před dovršením věku 18 let a nebo před uzavřením manželství osobou mladší, minimálně však osobou šestnáctiletou. Pro účely trestního práva je relevantní pouze zletilost, které je dosaženo ve věku 18 let. Druhý způsob jejího dosažení, podle občanského zákoníku, není brán v potaz.

Pro účely diplomové práce je nejdůležitějším a nejvíce užívaným pojmem, pojem mládež v trestněprávním pojetí, včetně jeho obou kategorií, tj. dítě mladší 15 let a mladiství. Kategorie pojmu mládež užívám zejména v případech, je-li potřeba je od sebe oddělit s ohledem na rozdíly, které jsou jim přisuzovány v rámci ZSM.¹⁴

⁷ Takto je pojem mládež pojímán zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže nebo zákonem č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě.

⁸ Spodní věková hranice.

⁹ Horní věková hranice.

¹⁰ Trestní odpovědnosti se věnuje kapitola 4.1.

¹¹ *Úmluva o právech dítěte* (Sdělení č. 104/1991 Sb.), která byla přijata valným shromážděním OSN v roce 1989 a od roku 1991 je součástí právního pořádku ČR.

¹² zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

¹³ Dle právního řádu ČR lze sňatek uzavírat nejdříve ve věku 16 let, což je tedy zároveň i hranice, kdy je možné nabýt zletilosti

¹⁴ V práci se mohou vyskytnout i ostatní pojmy, které zde byly zmíněny.

1.2 Pojem riziková mládež

Pojem „riziková mládež“ je pojmem širokým a v odborné literatuře můžeme nalézt jeho různé obsahové vymezení. Definice, jejímž autorem je Oldřich Matoušek, a kterou uvádí např. slovník Sociální práce (Matoušek, 2003) nebo Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2000) vymezuje jako „rizikovou“, skupinu mládeže, „se zvýšeným rizikem sociálního selhání“¹⁵.

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, 2003) používá označení „rizikovní žáci“ pro žáky, kteří mají negativní vztah ke škole, nevyhovující rodinné zázemí nebo zhoršený prospěch, a proto i zvýšenou pravděpodobnost, že nezískají dostatečné vzdělání pro své budoucí uplatnění na trhu práce.

Vymezením pojmu riziková mládež se v časopise Sociální práce zabývá Punová (2012), která tento pojem definuje jako skupinu mladých lidí, kteří selhávají v sociálním fungování. Příčinou selhávání je nějaká obtížná životní situace¹⁶, která není pro mladého jedince zvládnutelná vlastními silami. Obtížná životní situace a sociální selhávání pak mohou být příčinami chování, považované za rizikové.

Dalším autorem, zabývajícím se problematikou rizikové mládeže, je V. Labáth (2001), jenž vymezuje přídavné jméno „rizikový“ jako „ohrožený“, „vystavený podmínkám, způsobujícím nezdravý vývoj“ nebo „zvýšující pravděpodobnost takového vývoje“. Dále zmiňuje obsahovou šíři pojmu „riziková mládež“, který může ve svém nejširším obsahovém pojetí označovat i mládež zneužívanou nebo mládež se zvýšeným rizikem nemocí a uvádí důvody, jak pro diskutabilnost, tak pro výhody jeho používání. Za důvod pro diskutabilnost pojmu považuje jeho nejasnost, která plyne z jeho různé, a mnohdy odlišné interpretace. Výhodu užívání pojmu spatřuje v možnosti, označovat různé problémy bez pejorativního významu, jenž může doprovázet některé jiné používané pojmy. Další výhodou pojmu spatřuje v jeho obsahové šíři, díky které je schopen pokrýt celý proces sociálního selhávání (od prvních signálů až po závažné poruchy chování). Za společného jmenovatele takto pojímaného procesu selhávání pak označuje sníženou či nepřiměřenou míru adaptace, která je způsobena spolupůsobením různých faktorů. Jako synonymum pojmu uvádí mládež „ohroženou“. Osobně pojem „riziková mládež“ užívá jako označení pro mládež s vyšší

¹⁵ Mezi sociální selhání zařazuje Matoušek (1998) např. závislost, těhotenství před dosažením zletilosti, nezaměstnanost, nedokončení školní docházky, kriminální nebo sebevražedné jednání.

¹⁶ Příklady obtížných životních situací, které uvádí Punová (2012): ústavní výchova a její ukončení, poruchy příjmu potravy, zdravotní handicap, problémy se školní docházkou nebo s prospěchem, vyrovnávání se se ztrátou blízké osoby, předčasné těhotenství, jinou etnickou příslušnost nebo náležitost k některé patologické subkultuře mládeže.

pravděpodobností selhávání v psychické a sociální oblasti a ve své publikaci *Riziková mládež* (2001) se zaměřuje na problematiku mládeže s agresivními projevy a s disociálním chováním (Labáth, 2001).

Jako pojem stejného významu s pojmem „*riziková mládež*“ uvádí Vojtová (2008) pojem „*At-risk-Youth*“, tedy děti v riziku, čímž má na mysli riziko vzniku problémů v chování a poruch chování a podle závažnosti (míry zasažení jedince nějakým problémovým chováním nebo poruchou chování) rozlišuje tři možné úrovně:

- Jedinec v riziku
- Jedinec s problémem v chování
- Jedinec s poruchou chování

Tyto tři stupně autorka současně považuje za pravděpodobnou posloupnost vývoje, od rizikových faktorů, přes problémy v chování, až k poruchám chování.¹⁷ Všechny tři stupně vývoje poruch chování je tedy možno zařadit pod pojem *riziková mládež*.

1.3 Kriminalita mládeže

Kriminalita je považována za závažný sociálně-patologický jev a poruchu chování v dimenzi antisociálního chování. Pojem kriminalita je nejčastěji užíván jako souhrnné označení pro spáchané trestné činy, které jsou za trestné označeny v trestním zákoně¹⁸ (dále také jen „TrZ“).

Zoubková (2002) vymezuje pojem kriminalita jako úhrn soudně trestných sociálně škodlivých jevů a za jeho synonymum považuje pojem zločinnost.

Kraus (2010) rozlišuje mezi pojmem „*kriminalita*“ a pojmem „*kriminalita mládeže*.“ K pojmu *kriminalita* uvádí, že význam slova pochází z latinského „*crimen*“, což znamená provinění nebo zločin, a že se jedná o souhrn trestných činů,¹⁹ které spáchali trestně odpovědní jedinci²⁰ na určitém území a za určité období.²¹ Novotný (2008) označuje *kriminalitu* za sociálně-patologický fenomén, který obsahuje různé aspekty, např. osobnostní, společenské, sociologické, pedagogické, psychiatrické, psychologické a trestněprávní. Z toho je patrné, že *kriminalita* je jevem zkoumaným v rámci mnoha různých vědních disciplín.

¹⁷ U takto pojímaného vývoje problémového chování či poruch chování, jako vývoje „ve stupních“, můžeme spatřovat podobnost s užíváním pojmu „*riziková mládež*“ pro označení procesu u V. Labátha tak, jak je uvedeno výše.

¹⁸ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TrZ)

¹⁹ Úmyslných i nedbalostních.

²⁰ K trestní odpovědnosti viz. kapitola 4.1.

²¹ Většinou uváděna za jeden rok na území státu.

1.3.1 Pojmy související s kriminalitou mládeže

V rámci problematiky kriminality mládeže je potřeba vymezit obsah několika používaných pojmů, které s ní souvisejí buď přímo (např. trestný čin) nebo nepřímo (delikvence) a uvést terminologii, která je u kriminality mládeže odlišná.

Kriminalita byla vymezena jako úhrn trestných činů. *Trestný čin* je vymezen TrZ jako „protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.“ (§ 13 odst. 1 TrZ). Čin, který je trestným činem podle TrZ a kterého se dopustila osoba spadající do kategorie „mladiství“ se nazývá dle ZSM *proviněním* a je-li spáchán dítětem mladším 15 let, nazývá se „činem jinak trestným“. Úhrn spáchaných činů jinak trestných je úhrn činů spáchaných jedinci bez trestní odpovědnosti²². Bývá označován pojmem *prekriminalita* a některými autory (např. Zoubková, 2002) je oddělován od pojmu kriminalita. Pojem *protiprávní čin* je termín označující všechny trestné činy spáchané jak dospělými, tak i mládeží. Tento pojem tak označuje trestné činy, provinění i činy jinak trestné.

1.3.2 Charakteristika kriminality mládeže

V této podkapitole je kriminalita mládeže charakterizována prostřednictvím dvou jejích ukazatelů, tj. stavu a struktury, a prostřednictvím uvedení jejích specifík projevujících se zejména ve způsobech jejího páčání a v motivaci k jejímu páčání.

Specifika trestné činnosti mládeže

Jedním z faktorů, které mají vliv na způsob páčání trestných činů, je bezesporu věk pachatele, což potvrzují i výsledky dosavadních výzkumů v této oblasti. Věk, jako faktor spolupůsobící na způsob páčání trestné činnosti, ovlivňuje zejména stupeň rozvoje somatických a psychických vlastností, zkušenostní strukturu a regulační mechanismy činnosti (Musil, Konrád 2004).

Vzhledem k věku a specifickým věkové skupiny mládeže se tak i jejich trestná činnost projevuje určitými specifiky, typickými znaky a rozdíly od trestné činnosti dospělých, které se týkají např. motivace k jejímu páčání, způsobů provedení apod.

Specifika týkající se způsobu provedení, které jsou uvedeny zpravidla v každé odborné literatuře věnující se tomuto druhu kriminality, např. Novotný, Zapletal, 2008, Musil, 2004, Kraus, Hroncová, 2010, lze shrnout následovně:

- Trestná činnost je páchána převážně *ve skupině* (se spolupachateli), což je dáno přirozenou potřebou této věkové kategorie, kterou je potřeba sdružovat se a trávit čas ve skupině vrstevníků.
- *Příprava trestného činu* je nedokonalá, chybí plánovitost, což souvisí s následujícím specifikem způsobů páchání trestné činnosti mládeže.
- *Převaha emotivního jednání nad jednáním rozumovým*. Trestná činnost je páchána pod vlivem momentálního rozpoložení, často se jedná o jednání pod vlivem momentálního impulsu. S tímto znakem úzce souvisí znak následující.
- *Neschopnost vzdát se uspokojení některých svých potřeb nebo je odložit na pozdější dobu*. Pachatelé z řad mladistvých jsou puzeni uspokojit své potřeby ihned, bez delších odkladů, i když by se jednalo o čekání na příznivější podmínky, preferují „rychlou akci“.
- *Specifický objekt zájmu*, který se stává předmětem útoku trestného činu. Rozdíl zde představuje klíč, podle kterého je předmět útoku jako objekt zájmu vybírán, což je dáno především odlišným hodnotovým systémem mládeže. Novotný, Zapletal (2008) uvádí jako hlavní objekt zájmu mládeže věci, které jsou moderní nebo které jsou atributem určitého životního stylu, tedy věci atraktivní pro věkovou kategorii mládeže.
- Trestná činnost je častěji páchána pod vlivem alkoholu.
- Při páchání trestných činů bývá používáno neúměrné násilí, často též brutální násilí, ať už k osobě či k věci a jejich chování obsahuje prvky vandalismu.

Jako další specifika, které se týkají způsobů páchání trestné činnosti mládeží, uvádí Musil a Konrád (2004):

- Páchání opakované trestné činnosti v blízkosti místa bydliště
- Zmiňování se o připravovaném i o spáchaném trestném činu před vrstevníky
- Časté vyhrožování svědkům jejich trestného činu násilím, přestože se zpravidla nezabývají utajováním činu ani zahlazováním stop
- Při podávání alibi se zpravidla odkazují na osoby podobné věkové kategorie, jako jsou oni samy
- Bezprostřední přerozdělování prostředků získaných trestnou činností mezi spolupachatele, společné vynakládání finančních prostředků

Motivace

„*Motivace trestné činnosti mládeže je zčásti nezralá a iracionální, pachatelé někdy nedokáží rozumně vysvětlit motiv svého jednání. Pro mladistvé pachatele je charakteristická touha vyrovnat se svým vrstevníkům z finančně lépe situovaných rodin, touha po nezávislosti, odpor ke konformnímu chování, touha imponovat vrstevníkům, získat obdiv a vytvořit si vůdčí postavení v partě.*“ (Musil, Konrád, 2004, s. 521)

Jedním z motivů trestné činnosti jedince z kategorie mládeže může být touha vlastnit nějaký předmět, na jehož pořízení není schopen obstatat finanční prostředky legální cestou. Tento motiv souvisí se dvěma specifickými znaky kriminality mládeže, a to s výběrem atraktivního objektu zájmu a s neochotou odložit uspokojení některé z potřeb. Specifický vliv zde má silné působení vrstevníků spolu s touhou se jim vyrovnat a kompenzovat tak případný pocit méněcennosti. Dalším specifickým vlivem je působení reklamy. Pocit méněcennosti může být motivem i pro násilnou trestnou činnost (šikana, vandalismus), prostřednictvím které jedinec získává domnělý pocit moci (Holcr a kol., 2009).

Další možný motiv se vyskytuje u jedinců z řad mládeže, u kterých je přítomna některá z forem závislosti. Trestná činnost je pak motivována získáním finančních prostředků na uspokojení potřeby plynoucí ze závislosti.

V této kapitole bylo vysvětleno, jaké problémy se mohou dávat do souvislosti s pojmem „riziková mládež“. Rizikovost mládeže je možno rozdělovat na tři úrovně, podle její závažnosti. Tyto úrovně byly jednotlivě popsány jako jedinec v riziku, rizikové chování a poruchy chování. Na základě možných projevů rizikové mládeže bylo určeno jako hlavní předmět zájmu, kterému se věnují následující kapitoly, chování kriminální. Z problematiky kriminality mládeže byla zmíněna její specifika, tj. specifika způsobu páchání trestné činnosti a specifika motivace k trestné činnosti. V rámci kapitoly byly dále vysvětleny některé pojmy, tj. pojem mládež a pojmy s ním související a pojmy týkající se kriminality mládeže. Jako pojem, pro účely práce nejdůležitější, byl určen pojem *mládež* jako skupina nezletilých (od narození do 18 let), přičemž zletilosti lze nabýt jen dosažením věku 18 let. Pojem mládež byl rozdělen na kategorii *mladistvých* (osoba od 15 do 18 let, jejichž trestný čin je nazýván *provinění*) a kategorii *dětí mladších 15 let* (jejichž trestný čin je nazýván *čin jinak trestný*). Trestné činy obou kategorií mládeže a trestné činy dospělých jsou souhrnně nazývány *protiprávní činností*.

2 Sociálně-právní ochrana dětí

Tato kapitola je věnována oblasti, kterou nazýváme sociálně-právní ochranu dětí. Nejdříve je pojem vysvětlován prostřednictvím možností pro chápání jeho obsahu, na základě čehož je rozlišeno jeho pojetí v užším a v širším slova smyslu. Dále se kapitola zabývá právním rámcem, kterým je zvláštní ochrana dětí zaručena a upravena, a některými charakteristikami dítěte, kterému je určena.

2.1 Pojem sociálně-právní ochrana dětí

Význam pojmu sociálně-právní ochrana dětí můžeme nejobecněji vymezit z jeho názvu jako ochranu dětí v oblasti sociální a právní.

Sociálně-právní ochrana dětí (SPOD), jak uvádí např. Čichoň (2004), není pojmem právními předpisy jednoznačně vymezeným, ale pojmem interdisciplinárním, zasahujícím do několika právních odvětví, a to jak práva veřejného, tak i soukromého.

Novotná, Burková (2007) označují za sociálně právní ochranu dětí systém intervencí a pravidel, který je jasně vymezen zákonnými normami ČR a spadá do odvětví práva veřejného.

Podle závazného pokynu policejního prezidenta²², se sociálně-právní ochranou dětí rozumí zejména právo dítěte, požadovat od státního orgánu ochranu života a ochranu svých práv a oprávněných zájmů.

Podle Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, 2003, s. 216) je sociálně právní ochranou dětí „*Činnost vykonávaná orgány státní správy a obcemi ve prospěch ohrožených dětí a mládeže.*“

Co se rozumí sociálně právní ochranou dětí, můžeme nalézt ve stejnojmenném zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (dále také jen „zákon o OSPOD“ nebo „ZOSPOD“), což je nejvýznamnější právní norma, upravující problematiku sociálně-právní ochrany dětí v ČR. Obsah pojmu sociálně právní ochrana dětí je zde vymezen čtyřmi oblastmi:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- ochrana oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění

²² Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 21. ledna 2012, kterým se upravuje systém práce a postup příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti na mládeži (MVČR).

- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí, a to v případech, kdy nemůže být dítě vychováno ve vlastní rodině, ať přechodně či trvale

Dále je zde uveden dodatek o nedotknutelnosti zvláštních právních předpisů, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte. Podle Ministerstva práce a sociálních věcí (*Legislativa systém...*, www.mpsv.cz) poukazuje tento dodatek na širší problematiku sociálně-právní ochrany dětí. Problematiku sociálně-právní ochrany dětí pak nelze omezovat pouze na obsah zákona o OSPOD, jelikož je obsažena v řadě dalších právních předpisů (viz. následující kapitoly 2.2 a 3.4).

Podle výše zmíněného, můžeme rozlišovat sociálně-právní ochranu dětí v užším a širším pojetí. V užším pojetí jako sociálně-právní ochranu dle zákona o OSPOD a v širším pojetí jako ochranu dětí v řadě dalších právních předpisů, např. občanskoprávní ochrana, trestně právní ochrana apod. Někteří autoři rozlišují pak tyto dvě šíře ochrany tak, že ochranu podle zákona o OSPOD nazývají sociálně-právní ochranou a ostatní ochranu nazývají jen ochranou dětí (např. MPSV, *Legislativa a systém...*, www.mvcr.cz).

2.2 Právní rámec sociálně-právní ochrany dětí

Povinnost státu zaručovat dětem zvláštní ochranu vychází z řady právních norem vnitrostátních i mezinárodních. Sociálně-právní ochrana dětí je v ČR řízena jak ústavními principy, tak úpravou mezinárodních dokumentů a řadou vnitrostátních právních předpisů.

Zvláštní ochrana dítěte v nejširším slova smyslu je zaručena *Listinou základních práv a svobod* (dále jen „Listina“), což je zákon č. 2/1993 Sb., který byl vyhlášen předsednictvem ČNR dne 16.2.1992 jako součást ústavního pořádku. Rodině a dětem je v Listině věnován článek 32, kde je v odst. 1 ustanoveno: „*Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena*“.

Dalším významným dokumentem je *Úmluva o právech dítěte* (Sdělení č. 104/1991 Sb.), která byla přijata valným shromážděním OSN v roce 1989 a od roku 1991 je součástí právního pořádku ČR. Obsahem úmluvy jsou základní práva dítěte, kterým je myšlena osoba mladší 18 let.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí představuje, jak již bylo uvedeno, nejvýznamnější právní normu, upravující tuto oblast v ČR. Tento zákon pojednává o sociálně-právní ochraně dětí, jak uvádí Novotná (2009), především z pohledu působnosti orgánů, které ji vykonávají, ale jejich činnost je provázána a neodmyslitelně souvisí s hmotně-

právní úpravou ochrany dětí, která je obsahem mnoha právních předpisů, např. *zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, trestních předpisů* atd.

Mezi další právní normy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí patří zejména:

- *Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů*
- *Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů*
- *Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů*

2.3 Dítě jako předmět zájmu sociálně právní ochrany dětí

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí používá pojem dítě ve shodě s Úmluvou o právech dítěte pro označení osoby nezletilé, tedy osoby do věku 18 let. S ohledem na věk, je předmětem zájmu sociálně-právní ochrany dětí osoba do 18 let, a v souvislosti s ním i jeho rodina.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje v § 6 pod písmeny a) až h) osm okruhů dětí, na které se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje především:

- 1) Děti, které jsou ohroženy absencí nebo narušeným výkonem rodičovské zodpovědnosti. Jedná se o děti, jejichž rodiče buď zemřeli nebo neplní povinnosti či zneužívají práva, která jsou jim dána institutem rodičovské zodpovědnosti, zákonem o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině).
- 2) Děti, které jsou podle zákona rozhodnutím soudu nebo předběžným opatřením svěřeny do péče jiné fyzické osoby a to v případě, že tato osoba neplní povinnosti, které jsou jí svěřením dítěte do výchovy dány podle zákona.
- 3) Děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, což se projevuje především tak, že zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, nepracují za současné absence dostatečného zdroje obživy, spáchaly trestný čin nebo čin jinak trestný, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití.
- 4) Děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od osob odpovědných za výchovu.
- 5) Děti, na kterých byl spáchán trestný čin. Konkrétně se jedná o trestný čin ohrožující život, zdraví, lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění. Do tohoto okruhu spadají i děti, u kterých je podezření, že byl na nich spáchán některý z oblastí těchto trestných činů.

- 6) Děti, které jsou opakovaně umísťovány osobami odpovědnými za výchovu do zařízení, kde je vyžadována nepřetržitá péče o děti nebo jejich umístění v takovém zařízení trvá déle než šest měsíců
- 7) Děti, které jsou ohrožovány násilím mezi osobami odpovědnými za výchovu (nejčastější pro problematiku domácího násilí) nebo mezi jinými fyzickými osobami.
- 8) Děti, které jsou azylanty, žadateli o udělení mezinárodní ochrany nebo požívají doplňkovou ochranu a jsou odloučeny od osob odpovědných za výchovu (§ 6 zákona o OSPOD)

Děti z uvedených okruhů se předmětem zájmu SPOD stávají při splnění podmínky, která spočívá v době trvání nebo v intenzitě uvedených skutečností tak, že mají nepříznivý vliv na vývoj dětí a nebo jsou příčinou nepříznivého vývoje. V zákoně o SPOD je uvedeno, že se jedná o děti, na které se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje především, což znamená, že předkládaný výčet je výčtem obsahujícím nejčastější situace dětí, se kterými se orgány SPOD setkávají.

Z uvedených okruhů dětí bude v dalších kapitolách věnována pozornost dětem, které spadají do třetího uvedeného okruhu, který je v zákoně uveden pod písmenem c), tedy děti vedoucí nemravný či zahálčivý život. Do tohoto okruhu spadají mimo jiné děti, které spáchaly trestný čin nebo čin jinak trestný, a kterými se zabýváme v ostatních kapitolách.

Pro označení dítěte, které se dostalo do souvislosti se sociálně-právní ochranou dětí nebo se mělo dostat (s ohledem na situaci), se můžeme setkat s označením „*ohrožené dítě*“. Toto označení je užíváno některými dokumenty ministerstev, které se touto problematikou zabývají, např. Ministerstvo vnitra ČR (*Hodnocení systému...*, www.mvcr.cz). V tomto materiálu je uvedeno, že za ohrožené dítě je považováno každé dítě, u kterého byl zaznamenán jakýkoliv náznak negativních jevů, a že dítě může být ohroženo nejen svým okolím, ale i samo sebou. Děti patřící do některého z uvedených okruhů, na které se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje především, jsou tedy považované za děti ohrožené.

Sociálně-právní ochrana dětí je podle zákona o OSPOD poskytována všem dětem do 18 let a to bez rozdílu. Rozdíl je pouze v rozsahu, ve kterém je dětem poskytována. Všem dětem je ochrana poskytována v nejnútnejším rozsahu, podle § 37 a § 42 ZSPOD. Pro poskytnutí SPOD v plném rozsahu musí dítě splňovat některé podmínky, které se týkají jeho pobytu na území ČR.

Sociálně-právní ochrana dětí je tedy určena všem dětem do 18 let věku, jejichž zájmy a práva jsou nějakým způsobem ohroženy, přičemž zákon demonstrativně uvádí situace dětí, na které se sociálně právní ochrana zaměřuje především, což současně znamená, že mohou

nastat i situace jiné. Děti, které vykazují jakýkoli negativní jev nebo jeho náznak, a tudíž i děti, na které SPOD zaměřuje svoji pozornost, jsou považovány za děti ohrožené.

Na sociálně-právní ochraně dětí se podílí mnoho různých subjektů (orgány, instituce, právnické a fyzické osoby), za jejichž činnost stát zodpovídá, a společným jmenovatelem jejich činnosti je ochrana dítěte. Právní předpis o SPOD obsahuje i některá obecněji aplikovatelná ustanovení, ale i přes to upravuje jen některé aspekty této široce pojímané problematiky a zaměřuje se především na činnost orgánů sociálně právní ochrany dětí²³, které se budu věnovat v rámci dalších kapitol.

V dalších kapitolách je sociálně-právní ochrana dětí (nebo také jen „ochrana“) chápána jako intervence státu prostřednictvím státních orgánů a prostřednictvím právních norem, která zaručuje a zabezpečuje dětem zvláštní ochranu a specifické zacházení.

²³ Krajský úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, újezdní a obecní úřad, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, Úřad práce ČR (§ 4 z. č. 359/1999 Sb., o OSPOD).

3 Ochrana rizikové mládeže z právního hlediska

Tato kapitola je věnována ochraně mládeže podle zákona č. 218/2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (ZSM). Tato právní úprava je účinná od 1.1.2004 a představuje první samostatnou právní úpravu této oblasti. Pozornost bude věnována tzv. restorativní justici, která je myšlenkovým východiskem pro přístup k problematice soudnictví ve věcech mládeže a pro podobu zákona, který ji upravuje. V rámci ZSM je pozornost zaměřena na jeho účel a zásady.

3.1 Restorativní justice

Způsob reagování státu na trestnou činnost mládeže, způsob jejího řešení a sankcionování mladistvých se opírá o filosofii tzv. restorativního (obnovujícího) přístupu. Zoubková (2002) uvádí principy, z kterých restorativní justice vychází, a které byly v roce 1997 stanoveny na 1. mezinárodní konferenci o restorativní justici pro mladistvé v Belgii. Solotář, Válková (2000) uvádějí teze, kterými vysvětlovali severoamerickou koncepci restorativní justice její dva významní představitelé Howard Zehr a Harry Mika, a které byly publikovány v roce 1997. Prostřednictvím těchto principů a tezí lze restorativní justici vysvětlit na následujících třech oblastech trestní problematiky:

1) Pojímání trestného činu a pohled na újmu jím vzniklou

Trestný čin má být v první řadě vnímán jako újma, která byla spáchána obětí a jako činitel narušující a ohrožující bezpečnost společnosti. Okruh osob, kterým byla trestným činem spáchána újma, se kromě samotného poškozeného rozšiřuje na rodinné příslušníky (poškozeného i pachatele), na svědky trestného činu a na příslušníky širšího sociálního společenství. Šíře je vnímán i obsah samotné újmy vzniklé trestným činem, a to jako újma nejen materiální, fyzikální a psychická, ale i jako narušení osobního a rodinného života a jako ztráta společenského postavení.

2) Reagování státu a společnosti na spáchaný trestný čin

Účelem reakce společnosti na spáchaný trestný čin má být vytvoření podmínek pro to, aby újma vzniklá trestným činem mohla být v co největší míře odstraněna nebo snížena. Pozornost společnosti má být v první řadě zaměřena na mezilidské vztahy, které byly trestným činem dotčeny. Závazky vůči obětem, jako je např. náhrada škody, jsou důležitější a mají přednost před samotným potrestáním pachatele, tedy před sankcí, proto nemusí mít reakce společnosti podobu trestu. Trestní represi je doporučováno používat až jako krajní řešení a v nezbytně nutné míře. Zpřísnění ukládaných trestů za trestné činy a zejména pak za trestné

činy mládeže je chápáno jako kontraproduktivní. Pozitivní efekt může mít již samotný způsob projednávání trestného činu a řešení jeho následků. Klasický trestní proces by měl být použit subsidiárně, tj. teprve tehdy, nedaří-li se uplatnit vyjednávání mezi obětí a pachatelem. Štern (2010) tuto zásadu, podle které je upřednostňován zájem oběti před potrestáním pachatele, označuje jako úsilí restorativní justice o zohledňování potřeb oběti.

3) *Participace pachatele na řešení a odstraňování újmy, která činem vznikla*

Při nápravě újmy je při uplatňování restorativního přístupu kladen důraz na odpovědnost pachatele a do procesu řešení vzniklé situace zapojuje poškozeného, pachatele i komunitu (Štern, 2010). Komunita by měla při hledání řešení poskytovat zázemí, a to poškozenému i pachateli. Na odstraňování škodlivých následků spáchaného trestného činu a na náhradě škody se má jeho pachatel aktivně podílet a jeho závazkem je napravit, co trestným činem způsobil. Jestliže tak nečiní, je k tomu donucen soudem. Osoba, které újma trestným činem vznikla, nemůže být při náhradě škody a při odstraňování následků trestného činu nucena ke spolupráci s jeho pachatelem (Zoubková, 2002).

Při řešení trestné činnosti dle restorativního přístupu, což vyplývá i z předchozího textu, je zohledňováno mnoho různých aspektů, úhlů pohledu a potřeb, jak na straně oběti a pachatele, tak i na straně širšího sociálního okolí. Z toho je patné, že v rámci restorativního přístupu neexistuje k řešení trestné činnosti žádný univerzální návod či postup. Štern (2010) uvádí osm hlavních principů a hodnot restorativního přístupu, které mohou sloužit jako záchytné body a ukazatelé směru při konkrétních případech řešení trestných činů:

- 1) *respekt* - jedna z klíčových hodnot, která má být přiznávána všem zúčastněným
- 2) *dialog* - základní stavební kámen přístupu a jeho nejdůležitější prostředek
- 3) *participace* - jedno ze základních pravidel „určující hru“ a „počet hráčů“
- 4) *odpovědnost* - základní znak určující smysl pachatelovy role
- 5) *vyváženost* - cílový stav pro všechny zúčastněné
- 6) *dobrovolnost* - základní podmínka pro všechny zúčastněné, podstata a současně i limit funkčnosti přístupu
- 7) *pospolitost* - princip přístupu, podle kterého není trestný čin izolovanou událostí jen mezi pachatelem a poškozeným, ale i sociální událostí, dotýkající se celé komunity
- 8) *individualita* - princip přístupu, související s jeho samotným smyslem a důvodem jeho existence, společně s principem pospolitosti zachovává rovnováhu

Praktickým příkladem prosazování restorativního přístupu v trestní justici jsou, jak uvádí např. Zoubková (2002), trestněprávní instituty, které se začaly používat od 70 let 20. století. Jsou jimi alternativní tresty a alternativní způsoby řízení, o kterých bude pojednáno v následující kapitole.

Při uplatňování restorativního přístupu je usilováno o nápravu situace po spáchaném trestném činu tak, aby jeho následky byly pokud možno co nejmenší a vše, co bylo trestným činem nějakým způsobem dotčeno, se v co největší míře přiblížilo stavu a situaci před jeho spácháním. Princip, podle kterého by měl být pachatel trestného činu spravedlivě potrestán, ustupuje do pozadí, protože pro společnost preferující restorativní přístup je přínosnější (je-li to možné vzhledem k okolnostem trestného činu a ke vztahu poškozeného s pachatelem a stupni jejich vzájemné spolupráce) umožnit pachateli napravení následků svého jednání. Pachatel tak dostává ještě šanci svůj čin odčinit, do budoucna se kriminálního jednání vyvarovat a vést řádný život. Při nápravě pachatele se při tom počítá i se zapojením širšího sociálního okolí. V literatuře, která se vyjadřuje k restorativnímu přístupu, se nehovoří o „oběti“, ale o „poškozeném“. Dle mého názoru, tento pojem lépe odráží principy přístupu, jako je považování činu za způsobení újmy, kterou je možno odčinit a participace osoby, které byla způsobena. Na osobu, které byla újma způsobena není nahlíženo jako na pasivní „oběť“, ale jako na aktivního „účastníka“ řešení následků činu.

3.2 Účel zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Účel zákona o soudnictví ve věcech mládeže je obsažen v § 1. „*Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládež.*“ (§ 1 ZSM). V prvním odstavci je vymezena jeho věcná působnost (vymezení předmětu zájmu) a osobní působnost (mládež, tedy skupina osob mladší 15 let a skupina mladistvých od 15 do 18 let).

V § 1 odst. 2 ZSM je uvedeno, co je sledováno projednáváním protiprávních činů podle tohoto zákona. Způsobem řízení a volbou ukládaných opatření mají být v co největší míře naplňovány tyto dílčí cíle:

- obnova narušených vztahů v rodině a v sociálním okolí pachatele

- odklonění pachatele od „kriminální kariéry“, tj. zabránění páčání další protiprávní činnosti
- zařazení pachatele do společnosti, ve které se bude uplatňovat, s ohledem na své schopnosti a rozumový vývoj
- usilování pachatele o odčinění jím vzniklé újmy
- přispívání k předcházení a k zamezování páčání protiprávních činů, tj. preventivní působení v oblasti kriminality na celou společnost

Účel zákona vychází z modelu restorativní justice a zohledňuje specifika této trestné činnosti, což je patrné v posílení výchovného a preventivního účelu sankcionování mládeže. Posílení výchovného účelu zákona je zajišťován nově zavedeným souborem sankcí, tj. vznikem tzv. výchovných opatření (viz. kapitola 4.2.1), jehož účelem je mimo jiné chránit mládež před škodlivými vlivy. Ščerba (*Sankcionování....*,www.aplikace.mvcr.cz) spatřuje hlavní přínos této komplexní právní úpravy (hmotněprávní i procesněprávní) právě v posílení jejího výchovného účelu. Čichoň (2004) se domnívá, že za obecný účel zákona je možno považovat zaměření pozornosti společnosti na ochranu mládeže.

3.3 Zásady zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zásady soudnictví ve věcech mládeže jsou uvedeny v § 3 ZSM. Tyto zásady se týkají celé problematiky, kterou zákon upravuje (hmotně-právní i procesně-právní). Z toho vyplývá, že se týkají podmínek trestní odpovědnosti, ukládaných opatření, postupu, rozhodování a výkonu soudnictví ve věcech mládeže. Zásady jsou závazné pro všechny subjekty, které jsou podle tohoto zákona účastny projednávání a řešení protiprávní činnosti mládeže. Ne všechny zásady se uplatňují po celou dobu řešení protiprávních činů nebo se stejnou intenzitou. Jedná se o zásady speciální. To znamená, že existují pro účely ZSM speciálně, vedle zásad obecných, uvedených v trestním zákoně a trestním řádu²⁴, které jsou platné i pro problematiku mládeže. Zásady je možno chápat jako výkladová pravidla, která určují směr ve sporných otázkách a nejasnostech.

Zásady jsou sestaveny za použití poznatků ze zahraničních právních předpisů a z provedených kriminologických výzkumů a zároveň tak, aby splňovaly požadavky vyplývající ze závazků vůči mezinárodním dokumentům (Solotář, 2000).

²⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o soudním řízení soudním (dále také „trestní řád“ nebo „TŘ“).

Zásada individuálního přístupu

Schelleová (2004) uvádí, že při sankcionování mladistvých je důležité zjistit objektivní potřeby dítěte a to, jak je lépe uspokojit. Hlavním principem je individualizace postupu soudu a ukládaných opatření. Podle této zásady se má v řízení a při ukládání opatření podle ZSM postupovat za současného přihlížení k osobnosti pachatele, k jeho dosaženému stupni vývoje, mravní vyspělosti, rozumové vyspělosti, věku, zdravotnímu stavu, sociálním, osobnostním a rodinným poměrům. Jde tedy o zjišťování individuality pachatele v těchto oblastech a o její respektování v celém průběhu projednávání protiprávních činů. Kromě osoby pachatele je důležité brát v úvahu, jak uvádí Solotář (2006) i všechny okolnosti trestného činu, potřeby a zájmy poškozeného a okolnosti potřebné k obnově narušených sociálních a právních vztahů.

Zásada se týká všech subjektů zúčastněných na sociálně právní ochraně dětí a mladistvých dopouštějících se trestné činnosti a souhrnně řečeno znamená, že je zapotřebí respektovat individualitu dítěte nebo mladistvého. Naplnění této zásady má být mimo jiné dosahováno spoluprací mezi jednotlivými subjekty (§ 3 odst. 3, 4 ZSM).

Zásada zařazení do sociálních vztahů

Jedná se o zásadu, podle které má být při řízení a při ukládání opatření kladen důraz na obnovení narušených sociálních vztahů mládeže (§ 3 odst. 1).

Zásada pomocné role trestní represe

Podle této zásady se má trestní represe uplatňovat jen v nejkrajnějších, nezbytných a nejzávažnějších případech. V případech, kdy ostatní způsoby řešení nejsou pro naplnění účelu zákona dostačující (§ 3 odst. 2 ZSM). Novotná nazývá tuto zásadu „zásadu poslušnosti opatření a způsobů řešení.“ (Novotná, 2009, s. 129).

Zásada včasného a rychlého projednání věci

Podle této zásady má mládež právo na projednání jeho činu v přiměřené lhůtě bez zbytečného odkladu. Tato zásada se dotýká především činnosti orgánů činných v trestním řízení, podle které by případy ve věcech mládeže měly řešit s co možná nejkratším průběhem (§ 3 odst. 6 ZSM).

Zásada ochrany osobních údajů a soukromí

Podle této zásady je potřeba chránit osobní údaje a soukromí osoby, proti níž se řízení vede. Ochrana soukromí mladistvých se věnuje díl číslo šest ZSM. Tato zásada musí být uplatňována především v průběhu trestního řízení a je motivována ochranou osoby před škodlivými vlivy (§ 3 odst. 5 ZSM).

Zásada presumpce nevinoty

Osoba, proti níž se řízení vede, je do doby prokázání viny, považována za nevinou. „Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.“ (§ 3 odst. 5 ZSM, § 2 odst. 2 TŘ). Tato zásada je uvedena v ZSM i v TŘ. Tato zásada představuje spolu s předchozí zásadou na ochranu osobních údajů a soukromí, zásady motivované ochranou osoby před škodlivými vlivy, proto jsou také uvedeny ve stejném odstavci ZSM.

Zásada pro zvláštní přípravu osob pro zacházení s mládeží

Tato zásada je obsahem § 3 odst. 8 ZSM. Zde je uvedena povinnost pro soudce, státní zástupce, příslušníky policejních orgánů mít zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží. Tato zásada je pak dále rozvedena v 7 díle oddílu 1 ZSM, který se věnuje soudu a osobám na řízení zúčastněným. § 36 ustanovuje osobní a odborné předpoklady. Je zde uvedeno, aby osoby, které jsou účastny řízení (vyšetřování, projednávání, rozhodování), znaly otázky související s výchovou a svým přístupem a rozhodováním tak přispívaly k naplňování výchovného účelu zákona. Za účelem informovanosti a odbornosti postupují orgány činné v trestním řízení za spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Ochrana poškozeného

Podle této zásady musí řízení zohledňovat zájmy poškozeného trestným činem a vést k tomu, aby došlo k náhradě škody, která poškozenému trestným činem vznikla (§ 3 odst. 7 ZSM). Tato zásada je Jelínkem a Melicharovou (2004) nazvána jako „*zásada uspokojení zájmu poškozeného*“. V této zásadě je patrný zájem, který je obsažen v principech restorativní justice (viz. kapitola 3.1).

Tato kapitola se věnovala oblasti trestněprávní ochrany mládeže, která se dopouští trestné činnosti. Byl zde představen speciální zákon, který tuto oblast upravuje, tj. zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM). Pozornost byla věnována základním tématům souvisejícím se zákonem a s jeho přístupem ke kriminalitě mládeže, tj. principům restorativní justice, účelu ZSM a jeho základním zásadám.

3.4 Trestní odpovědnost mládeže a její následky

V této kapitole se zabývám hmotněprávní úpravou soudnictví nad mládeží. Hmotněprávní úprava je zastoupena úpravou trestní odpovědnosti mládeže a jejích následků u dospělých.

3.4.1 Trestní odpovědnost mládeže

Trestní odpovědnost pro mladistvé a pro děti mladší 15 let je upravena odlišně. Dítě mladší 15 let není trestně odpovědné (§ 89 odst. 1 ZSM, § 25 TrZ), což znamená že trestní stíhání je nepřípustné. Toto období je nazýváno, jak uvádí např. Čichoň (2004), „*obdobím úplné trestní neodpovědnosti*“. Předpokladem pro toto období je úplná rozpoznávací a určovací nezpůsobilost dítěte mladšího 15 let.

Trestní odpovědnost vzniká za současného splnění dvou podmínek, kterými jsou dosažení určitého věku a dosažení určité rozumové a mravní vyspělosti. Věkovou hranicí trestní odpovědnosti je dosažení věku 15 let, z čehož je zřejmé, že trestní odpovědnost může vzniknout jen u kategorie mladistvých. Mravní a rozumová vyspělost u trestně odpovědného mladistvého musí být v době spáchání protiprávního jednání taková, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost a ovládat své jednání (§ 5 odst. 1 ZSM). Jedinec, který se dopustil protiprávního činu a dosáhl věku 15 let, nemusí být tedy automaticky považován za trestně odpovědného. Je-li u něj prokázáno, že nedosáhl potřebné míry rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, postupuje se dále jako u kategorie dětí mladších 15 let. Míra rozumové a mravní vyspělosti se zjišťuje znaleckým posudkem. Zákonodárce zde vycházel z pravidla vývojové psychologie individuality vývoje (tempem i kvalitou). Období tohoto druhu trestní odpovědnosti bývá nazýváno obdobím „*relativní trestní odpovědnosti*“.²⁵ Podle pojetí, podle kterého je trestní odpovědnost u mladistvých nazývána jako „*relativní trestní odpovědnost*“, trestní odpovědnost u dětí mladších 15 let jako, „*obdobím úplné trestní neodpovědnosti*“, je trestní odpovědnost u dospělých nazývána „*trestní odpovědností absolutní*“ (např. Jelínek, Melicharová, 2004).

ZSM rozlišuje u kategorie mládeže tři důvody, pro které není jedinec považován za trestně odpovědného. Prvním je nedostatek věku, druhým nedostatek rozumové a mravní vyspělosti a třetím je nepřičetnost, která je v ZSM uvedena jako jiné zákonné důvody ... „*nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný*“.... (§ 5 odst. 2 ZSM).

²⁵ V takto pojímané trestní odpovědnosti je možno spatřovat uplatňování zásady individuality.

Aby se jednalo o provinění, musejí být splněny některé podmínky, které jsou uvedeny jak TrZ, tak ZSM. Jednání, které je považováno za provinění, tedy jednotlivé skutkové podstaty činů, je uvedeno v TrZ. Odlišnost trestnosti provinění od právní úpravy trestnosti činu u dospělých, spočívá dále v materiální stránce protiprávního činu, tj. v jeho nebezpečnosti pro společnost. Míra nebezpečnosti činu pro společnost, aby se jednalo o provinění, je vyžadována vyšší než malá. U dospělých pachatelů postačuje nebezpečnost vyšší než nepatrná, aby se jednalo o trestný čin.

*Zánik trestnosti*²⁶

Trestnost činu, kterým je u mladistvého provinění, může v případech a za podmínek stanovených ZSM zaniknout. Jedná se o institut nazývaný *zánik trestnosti*, který je upraven § 7, 8 ZSM speciálně k obecné úpravě tohoto institutu v § 33,34 TrZ. V rámci institutu zániku trestnosti jsou rozlišovány dva jeho druhy, tj. účinná lítost (§ 7 ZSM a § 33 TrZ) a promlčení trestního stíhání (§ 8 ZSM a § 34 TrZ). *Účinnou lítostí* může trestnost zaniknout u činu, za který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let; současně se jedná o provinění, tedy čin spáchaný mladistvým, jehož následek neměl trvale nepříznivý charakter (pro poškozeného nebo pro společnost). Dále musí být splněny dvě podmínky účinné lítosti, které se po spáchání činu musí projevit v chování a jednání mladistvého pachatele (§ 7 ZSM). *Promlčení trestního stíhání* představuje zánik trestnosti činu uplynutím určité doby, která je nazývána dobou promlčecí. Promlčecí doba je stanovena ve třech délkách v závislosti na délce trestu, který je možno uložit za ten který čin: 1) deset let u provinění, za které je možno uložit trest výjimečný, 2) pět let u provinění, u kterých je horní hranice trestní sazby odnětí svobody minimálně 10 let, 3) tři roky u ostatních provinění (§ 8 ZSM)²⁷.

3.4.2 Opatření jako právní následek trestné činnosti mládeže

Hlavním předmětem zájmu této podkapitoly je ochrana mládeže při jejím trestání, ve fázi ukládání trestu za protiprávní čin. Specifika této problematiky u kategorie mládeže jsou dána sledováním odlišného účelu trestu, oproti účelu, který je sledován trestáním dospělých pachatelů.

²⁶ Zánik trestnosti je tvořen okolnostmi, kterými už jednou provždy zaniká trestní vztah. Tedy vztah, který je založen spácháním trestného činu mezi státem a pachatelem a zakládá oprávnění státu na pachatelovo potrestání. Pro zánik trestnosti musí okolností zániku trestního vztahu nastat v časovém období od spáchání činu do okamžiku jeho pravomocného odsouzení, tedy do okamžiku, kdy je o něm pravomocně rozhodnuto (Novotný, 1997).

²⁷ Rozdíl od právní úpravy u dospělých spočívá v rozdílných délkách promlčecí doby (u mladistvých kratší)

Tresty nebo-li sankce ukládaná podle tohoto zákona se nazývají *opatření*. Opatření je pojem označující v případech mládeže to, co se u dospělých nazývá trestem. Čichoň (2004) označuje opatření za právní následek provinění (u kategorie mladistvých) a činu jinak trestného (u dítěte mladšího 15 let) a podotýká, že pojem „*provinění*“ je s ohledem na reakci společnosti na protiprávní jednání mládeže, terminologicky výstižný.

Z hlavních zásad soudnictví ve věcech mládeže (viz. kapitola 3.3) se při ukládání opatření uplatní zejména:

- *Zásada pomocné role trestní represe*
- *Zásada individuálního přístupu*
- Obsah další zásady se nachází mezi zásadou individuálního přístupu a mezi zásadou přiměřenosti, která je uvedena v obecné úpravě. Významem je, aby ukládaná opatření byla *přiměřená povaze a stupni spáchaného činu*.

Účel opatření

Ukládáním opatření mladistvým, tedy jejich trestáním, je sledován účel, který je možné rozdělit na tři části a považovat je za tři dílčí cíle, které jsou ukládáním opatření sledovány:

- vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého
- ochrana před škodlivými vlivy
- předcházení páchaní dalšího provinění (§ 9 ZSM).

U ukládaných opatření se s ohledem na nedokončený vývoj, zdůrazňuje především ochrana pachatele před škodlivými vlivy. Ve většině případů není nutné chránit společnost izolací mladistvého pachatele. Za účinnější a tudíž důležitější, je považováno chránit mládež před škodlivými vlivy, které na něj působily, působí nebo by na něj v důsledku nesprávného přístupu k řešení jejich trestné činnosti, působit mohly. Současně je kladen důraz na vytvoření podmínek pro dokončení řádného vývoje. U pachatele z řad mládeže je tedy cílem včas zachytit nepříznivý vývoj a působit na něj preventivně vzhledem k vývoji budoucímu.

Opatření ukládaná mladistvým

Sankce ukládané mladistvým za provinění tvoří systém, který je vnitřně členěn na tři části, tři druhy opatření. Podle zákona § 10 ZSM je možno mladistvému uložit:

- výchovná opatření
- ochranná opatření
- trestní opatření.

Výchovná opatření

Výchovná opatření může soud ukládat samostatně, nebo dovoluje-li to jejich povaha vedle ukládaného ochranného nebo trestního opatření. (§ 15 ZSM). Čichoň (2004) zmiňuje i možnost ukládat několik výchovných opatření vedle sebe.

Výchovná opatření mohou být ukládána již v průběhu trestního řízení, nejdéle však do jeho pravomocného skončení a pouze se souhlasem mladistvého, který ho může v průběhu řízení kdykoli odvolat. Výchovná opatření mohou být ukládána současně s ukládáním opatření, která jsou spojena se zkušební dobou nebo s dohledem. V souvislosti se zvláštními způsoby řízení a při použití odklonů v trestním řízení. Doba, na kterou lze uložit výchovná opatření je limitována maximální délkou trvání, která je tři roky. Jinak je doba jejich trvání odvislá od souvislosti, v které jsou ukládány. Výchovná opatření ukládá soud a v průběhu řízení státní zástupce.

Účelem výchovných opatření (§ 15 odst. 4 ZSM) je usměrňovat způsob života mladistvého, pozitivně ovlivňovat jeho výchovu a předcházet páchání dalšího provinění. Smyslem ukládání výchovných opatření společně i s opatřeními trestními nebo ochrannými, je posílení výchovného účelu ukládaných sankcí a napomáhání naplňování účelu ZSM.

Mezi druhy ukládaných výchovných opatření patří²⁸:

- dohled probačního úředníka (§ 16 ZSM)
- probační program (§ 17 ZSM)
- výchovné povinnosti (§ 18 ZSM)
- výchovná omezení (§ 19)
- napomenutí s výstrahou (§ 20)

Ochranná opatření

Jsou upravena v § 21 až § 23 ZSM a v § 96 až § 104 TrZ. Ochranná opatření jsou zabezpečovací detence, ochranné léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova. Účelem výchovných opatření je podle § 21 ZSM :

- kladné ovlivňování duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého
- ochrana společnosti

Čichoň (2004, s. 42) shrnuje účel ochranných opatření slovy „*léčba, výchova, izolace.*“ Z ochranných opatření je ZSM upravena pouze ochranná výchova. Ostatní

²⁸ K jednotlivým druhům výchovných opatření viz. příloha D.

ochranná opatření jsou ukládána podle ustanovení TrZ. Z tohoto důvodu se zde věnuji také jen ochranné výchově.

Ochranná výchova

„Účelem ochranné výchovy je vhodnými výchovnými způsoby čelit vzniku další trestné činnosti, jež by pramenila z výchovné zanedbanosti jedinců, a specializovaným výchovným působením umožnit mladému člověku integraci do společnosti a připravit ho na participaci na životě společnosti v roli řádného občana.“ (Černíková, 2008, s. 168).

Ochranná výchova může být mladistvému uložena soudem v případě, je-li v původním prostředí (dále jen rodina), ve kterém mladistvý žije, řádná výchova ohrožena a soud se domnívá, že ochranná výchova splní svůj účel lépe než uložení trestního opatření. Tato situace je specifikována v § 22, který ji upravuje třemi možnostmi, kdy je výchova považována za ohroženou:

- výchovu není postaráno a nelze ji v rodině zabezpečit ani do budoucnosti
- doposud byla výchova zanedbávána
- rodina neposkytuje záruku náležitě výchovy

Ochranná výchova trvá tak dlouho, je-li to nutné ke splnění jejího účelu, maximálně však do 18, případně 19 let věku. Po dobu, v níž je ochranná výchova uložena a nelze ji nastoupit, je stanoven probační dohled nad mladistvým. Pominou-li před započítáním ochranné výchovy důvody, pro které byla uložena, je soudem zrušena (§ 22 ZSM).

V průběhu trvání ochranné výchovy může dojít k její přeměně ve výchovu ústavní, nebo může být rozhodnuto o podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení, což může nastat stejně tak i obráceně tj. přeměna ústavní výchovy zpět v ochrannou a rozhodnutí o pokračování ve výkonu ochranné výchovy. Může se tak stát kdykoli za splnění podmínky v § 23 ZSM, což je dosažení takového stupně převýchovy poukazujícího na schopnost řádného života, ale za současného nepominutí všech okolností, které k tomuto druhu opatření vedly. Podmíněné umístění mimo výchovné zařízení by mělo být doplněno dohledem probačního úředníka, případně jiného výchovného opatření (viz. kapitola 4.2.1).

Výkon ochranné výchovy je upraven zákonem č. 109/2002., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně-výchovné péči.

Trestní opatření

Za spáchaná provinění mohou být mladistvému uložena soudem pro mládež následujících devět druhů trestních opatření:

- peněžitě opatření
- peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu
- propadnutí věci
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- obecně prospěšné práce
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněné (§24 ZSM)

Ukládání trestních opatření

Jednou ze zásad soudnictví ve věcech mládeže je zásada pomocné role trestní represe. Podle této zásady má být trestní opatření ukládáno jen v nejkrajnějších případech, při kterých se nedaří působením řízení či užitím jiných opatření zajistit dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Cílem je tedy ukládat trestní opatření co nejméně.

Dojde-li k ukládání trestního opatření mladistvému, je možné při jeho výměře a volbě druhu přihlédnout jako k polehčující okolnosti k tomu, jednal-li pod vlivem zmenšené přičetnosti, kterou si ale přivodil sám prostřednictvím návykové látky a k případným třem dalším skutečnostem uvedeným v § 25 ZSM:

- mladistvý úspěšně vykonal výchovné opatření probační program, kterým je probační program, jiný program nebo prospěšná činnost dle § 17 ZSM.
- činil tak, aby došlo (v co největší míře) k napravení jím spáchané újmy, např. usiloval o náhradu škody a o obnovení společenských vztahů, které svým chováním narušil
- z jeho chování po spáchaném provinění lze usuzovat, že se ho v budoucnu již nedopustí

Odnětí svobody

Toto trestní opatření je podle zásady subsidiarity považováno za opatření nejkrajnější, tzn., že je používáno až v případě, neexistuje-li jiná možnost dosažení účelu opatření. Jde o opatření, které nejvíce zasahuje do svobody a do dosavadního způsobu života mladistvého. Mladistvý je vytržen ze svého rodinného a sociálního okolí. Tyto skutečnosti mohou být v některých případech považovány za negativní a v některých případech naopak za pozitivní a za jedinou možnost nápravy mladistvého. Opatření odnětí svobody může být uloženo buď

podmíněně nebo nepodmíněně, s tím, že zásada subsidiarity platí i mezi nimi. Trestní sazby pro odnětí svobody vychází z trestních sazeb stanovených v TrZ, které jsou snižené na polovinu a musí být stanoveny v rozsahu od jednoho do pěti let, ne méně a ne více. § 31 a § 32 uvádějí okolnosti, za kterých lze snížit hranici trestní sazby pod dolní hranici nebo zvýšit, a to až na 5 až deset let.

Upuštění od uložení trestního opatření

V případě, spáchá-li mladistvý provinění, které je vzhledem ke společností proviněním menší nebezpečnosti, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, může soud, za splnění jedné z následujících tří podmínek, od trestního opatření upustit.

- podmínka týkající se nápravy pachatele, které je možno dosáhnout (dosažení předpokládat) samotným projednáním činu před soudem. Předpoklad dosažitelnosti takovéto nápravy vzniká s přihlédnutím k dosavadnímu životu pachatele a k povaze spáchaného činu.
- Podmínka spočívající v pachatelově neznalosti právních předpisů, kterou je možno, s přihlédnutím k věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvit.
- Podmínka spočívající v tom, že soud pro mládež přijme za nápravu mladistvého pachatele záruku. Při rozhodování o upuštění od trestního opatření bere soud v úvahu výchovný vliv toho, kdo se zaručil, osobu mladistvého a povahu spáchaného činu. Závěrem pak může být rozhodnutí, že působení ručitele pro splnění účelu zákona postačí a trestního opatření již není třeba. Upustit o upuštění trestního opatření lze i podmíněně.

Opatření ukládaná dětem mladším 15 let

dítě mladší 15 let není trestně odpovědné a nelze zahájit trestní stíhání. Soud však činí opatření, která jsou potřebná k jeho nápravě. Právní úprava týkající se dětí mladších 15 let je obsažena v hlavě třetí ZSM (§ 89 až 98). Dopustí-li se dítě mladší 15 let činu, který je činem jinak trestným, může soud uložit dítěti některá opatření. Opatření je zpravidla ukládáno po předchozím pedagogicko-psychologickém vyšetření dítěte a na základě jeho výsledků.

Mezi opatření, která lze uložit dítěti mladšímu 15 let patří:

- dohled probačního úředníka²⁹
- zařazení do programu konaného ve středisku výchovné péče (terapeutický, psychologický nebo jiný vhodný program)³⁰

²⁹ při jeho ukládání se přiměřeně užijí ustanovení vztahující se na mladistvé (§ 16 a § 80 ZSM)

- ochranná výchova (§ 93 ZSM)

Ochrannou výchovu lze uložit dítěti, které je ve věku mezi 12 a 15 lety a spáchá protiprávní čin, za který TrZ umožňuje uložení výjimečného trestu. V jiných případech i dítěti s přihlédnutím k povaze spáchaného činu a k možnostem jeho nápravy. Dítěti lze uložit i více opatření najednou. Soud pro mládež ukládá opatření rozsudkem a také může rozhodnout o upuštění od uložení opatření (postačuje-li k nápravě projednání věci před soudem pro mládež nebo státním zástupcem (§ 93 ZSM).

³⁰ zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

4 Subjekty účastny na ochraně kriminální mládeže

Do této kapitoly řadím orgány činné v trestním řízení s mládeží, tj. policejní orgán, soud pro mládež a státní zástupce. Dále zde bude pozornost věnována orgánu sociálně-právní ochrany dětí, probační a mediační službě a některým dalším subjektům.

4.1 Orgány činné v trestním řízení

Orgány činné v řízení v trestních věcech mladistvých podle ZSM jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež. Tyto orgány provádějí úkony v průběhu řízení v trestních věcech mládeže, tedy v průběhu postupu, který je obsahem kapitoly 4.3.1, na kterou zde navazují a odkazují na její obsah. Jednotlivé orgány zde budou představeny detailněji a pozornost bude zaměřena na některá jejich specifika, která nebyla zmíněna v souvislosti s trestním řízením.

Policejní orgán

Policejní orgán je jedním z nejdůležitějších subjektů řízení v trestních věcech mládeže mimo jiné proto, že se zpravidla jako první dozvídá o skutečnosti, že byl spáchán trestný čin, jehož možný pachatel je nezletilý a zpravidla se jako první tedy s tímto pachatelem taky setkává a rozhoduje o dalším postupu, který bude v této věci následovat. Právním předpisem, který upravuje Policii ČR je zákon č. 273/2008 Sb., o policii ČR (dále „zákon o policii“). Podle tohoto zákona je Policie jednotný, ozbrojený bezpečnostní sbor, který slouží veřejnosti. Úkolem policie je chránit bezpečnost osob, majetku a veřejný pořádek.

Úkolem policejního orgánu, kterým je některý z útvarů policie, je vyšetřovat trestné činy, prověřovat oznámení a ostatní podněty k trestnímu řízení. Podrobnosti o vyšetřování trestných činů mládeže policejními orgány stanoví jednak zákon o policii a jeho prováděcí předpisy a závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002, TrZ, TŘ a ZSM.

Závazným pokynem policejního prezidenta se upravuje systém práce a postupy příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži č. 8/2002 (dále také jen „pokyn PP“). Zde je uvedeno, že problematikou mládeže se zabývá specialista, kterým se rozumí policista České republiky, který je pověřen problematikou mládeže. Problematika mládeže je podle pokynu policejního prezidenta, souhrnný název pro konkrétní oblasti, kterými jsou:

- odhalování a dokumentování kriminality dětí
- závadové chování dětí

- trestná činnost páchaná na mládeži a závadové jednání

Dále jsou v tomto pokynu (článek 3) uvedeny požadavky na vzdělání a vzdělávání specialistů.

Spolupráce policejního orgánu při řešení trestné činnosti mládeže je uložena ve dvou úrovních. Na úrovni obecné spolupráce a na úrovni konkrétní spolupráce. Na obecné úrovni se jedná o odstavec 2 článku 3 pokynu PP, který se věnuje spolupráci specialistů. Je zde uvedeno, že při řešení problematiky mládeže získávají specialisté poznatky od všech subjektů, které se podílejí na výchově dětí nebo na péči o ni. Za tímto účelem by pak měli specialisté udržovat úzký kontakt zejména s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Ve druhé rovině spolupráce se jedná o spolupráci v rámci trestního řízení uloženou ustanoveními ZSM s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a s Probační a mediační službou ČR.

V rámci řízení ve věcech mládeže (kapitola 4.3.1) působí policejní orgán zejména ve stadiu před zahájením trestního stíhání a ve stadiu po jeho zahájení, v přípravném řízení a vede vyšetřování. Dále také i ve zkráceném přípravném řízení. Jeho činností je tedy vyšetřování, shromažďování materiálu, provádění důkazů apod. Po podání obžaloby, může policejní orgán provádět úkony a vydávat rozhodnutí na žádost státního zástupce nebo soudu (§174, odst. 2, písm. c) TŘ). jedná se o všechny úkony, u kterých jsou v příslušných právních normách uvedeny OČTŘ.

Zásady, které je nutno dodržovat v řízení ve věcech mládeže, jsou stanoveny TŘ i ZSM. Mezi zásady, které jsou pro činnost policejního orgánu v průběhu přípravného řízení obzvláště důležité, patří:

- zásada presumpce nevinny
- ochrana osoby, proti níž se řízení vede a jejího soukromí
- zásada včasného a rychlého projednání³¹

Státní zástupce

Státní zástupce je zaměstnanec státního zastupitelství, což je soustava úřadu státu, která stát zastupuje při ochraně veřejného zájmu ve věcech, které jsou zákonem svěřeny do její působnosti. Státní zastupitelství je upraveno zákonem č. 283/1993, Sb., o státním zastupitelství. Státní zástupce je považován za OČTŘ, který vykonává úkony v trestním

³¹ Viz. kapitola 3.3.

řízení. Jeho činnost se v souvislosti se soudnictvím nad mládeží řídí TŘ, TZ, ZSM a zákonem o státním zastupitelství.

Soud pro mládež

Za soud pro mládež je považován zvláštní senát nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního nebo nejvyššího soudu. Soudy pro mládež jsou zařazeny v soustavě stávajících soudů a představují pouze její specializaci. Specializací těchto soudů je výkon trestního soudnictví ve věcech mládeže a posuzování činů jinak trestného, který byl spáchán dítětem mladším 15 let.

Soudy pro mládež jsou OČTŘ, kterým je ZSM dána povinnost zvláštní průpravy pro zacházení s mládeží. Soudy pro mládež vykonávají úkony v trestním řízení a jejich činnost se řídí podle právní úpravy TrZ, TŘ, ZSM (Jelínek, Melicharová, 2004).

4.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochraně dětí již byla věnována pozornost v rámci druhé kapitoly, v jejímž rámci byl vysvětlen význam a obsah pojmu SPOD a vymezen její právní rámec. V této kapitole se budu zabývat orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále také „OSPOD“) a jejich činností v souvislosti s mládeží, která se dopouští trestné činnosti. Schelleová (2004) uvádí, že orgán sociálně-právní ochrany dětí je zpravidla představován referátem sociálních věcí příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Úřad je zastupován pověřeným pracovníkem. Matoušek (2003) uvádí, že na sociálních odborech obecních úřadů pracují tzv. *sociální kurátoři*, jejichž náplní práce je pečovat právě o mládež, která se dopustila trestného činu a bylo u nich zahájeno trestní stíhání. Následující kapitola je věnována roli OSPOD v souvislosti s řešením kriminality mládeže, kterou bývá zpravidla pověřen kurátor pro mládež.

4.2.1 Pojem kurátor pro mládež

Tento pojem se až do novely zákona o SPOD v právních předpisech nevyskytoval a hovořilo-li se o náplni práce, která je považována právě za pracovní náplň kurátora pro děti a mládež, užívalo se pojmu orgán sociálně-právní ochrany dětí. O orgánu sociálně-právní ochrany dětí se pro označení role kurátora pro děti a mládež hovoří v ostatních právních předpisech, které se této problematice dotýkají.

Slovník sociální práce (Matoušek, 2003) vymezuje kurátora pro mládež jako odborného pracovníka státní sociální pomoci, uvádí cílovou skupinu, kterou se zabývá a hlavní náplň práce. Jako cílová skupina je zde uvedena mládež (dětí a mladistvých) obtížně

vychovatelná, mladistvý pachatelé trestné činnosti a jejich rodiny, a jako náplň práce poradenská a socioterapeutická pomoc.

Obdobně je pojem kurátor pro děti a mládež vymezován v publikaci Sociální služby od Oldřicha Matouška a kol. (2007), v kapitole věnující se službám pro rizikové děti a mládež je zde je uveden sociální kurátor jako úředník státu, přičemž cílová skupina a náplň práce jsou shodné s definicí ve Slovníku sociální práce (Matoušek, 2003).

V novelizovaném zákoně o OSPOD je kurátor pro mládež zmiňován v souvislosti s dětmi vyžadujícími okamžitou pozornost, kterým je věnována hlava VII zákona o SPOD, a za které jsou považovány všechny okruhy dětí uvedené v § 6 zákona o OSPOD (viz. kapitola 2.3).

Sociálním kurátor je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do jejího obecního úřadu, který vykonává sociální kuratelu. Prostřednictvím sociální kurately je obecním úřadem obce s rozšířenou působností zabezpečována péče o děti uvedené zejména v § 6 pod písmeny c) a d), což jsou děti vedoucí nemravný a zahálčivý život a děti dopouštějící se opakovaných útěků od osob odpovědných za výchovu (§ 31 zákona o OSPOD).

....*“sociální kuratela spočívá v provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dítěte.“* (§ 31 odst. 2 zákona o OSPOD).

4.2.2 Úkoly orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Úkoly OSPOD související s trestnou činností mládeže spadají pod okruh dětí vedoucí nemravný a zahálčivý život. Orgánem sociálně-právní ochrany dětí, který je příslušný podle ZSM, je obecní úřad obce s rozšířenou působností. Péči o tyto děti zabezpečuje obecní úřad obce s rozšířenou působností prostřednictvím sociální kurately, která je vykonávána k tomu pověřeným pracovníkem, tj. kurátorem pro děti a mládež (pracovníkem zařazeným do úřadu obce).

V ustanovení § 32 odst. 4 ZOSPOD je uvedeno 6 činností, na které se sociální kuratela zaměřuje zejména. V souvislosti s mládeží, která se již dopustila protiprávního činu, se jedná zejména o tyto činnosti:

- Účast na trestním řízení vedenému proti mladistvému a na řízení o činech jinak trestných dětí mladších 15 let podle ZSM.
- Návštěvy dětí s uloženou ochrannou výchovou, dětí vzatých do vazby a ve výkonu trestního opatření odnětí svobody a návštěvy jejich rodičů.

- Spolupráce s příslušným střediskem Probační a mediační služby, a to zejména při zjišťování poměrů mládeže pro účely řízení ve věcech mládeže a při výkonu opatření uložených podle ZSM.
- Pomoc dětem po propuštění z ochranné nebo ústavní výchovy a z výkonu trestního opatření odnětí svobody. Cílem má být znovuzачlenění do sociálních vztahů, rodinného a sociálního okolí a předcházení v páchaní další protiprávní činnosti.
- Zajištění návazné péče mládeži uvedené v předchozí činnosti sociální kurately, a to i po dosažení zletilosti, při zajišťování návazné péče je kurátor pro děti a mládež povinen spolupracovat s obcemi v samostatné i přenesené působnosti, s poskytovateli sociálních služeb, se zařízeními pro výkon ochranné výchovy a s krajskou pobočkou Úřadu práce.
- Kurátor pro mládež se na základě žádosti vyjadřuje k formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání § 34 odst. 2 písm. a) ZSPOD)
- Kurátor pro mládež má povinnost navštěvovat mladistvého alespoň jednou za tři měsíce ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody (§ 34 odst. 3 písm. a) ZSPOD).
- Při návštěvě mladistvého ve věznici je kurátor pro mládež oprávněn nahlížet do dokumentace mladistvého odsouzeného týkající se jeho průpravy na budoucí povolání (§ 34 odst. 4 ZSPOD).
- Věznice jsou povinny zajistit kurátorovi pro mládež vstup do věznice, nahlížení do dokumentace vztahující se k přípravě mladistvého na budoucí povolání a umožnit mu styk s mladistvým, který je ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody (§ 34 odst. 5 ZOSPOD).

V souvislosti s řešením trestné činnosti mládeže podle zákona o OSPOD, byla uvedena jako jedna z jeho činností účast na trestním řízení proti mladistvému a na řízení o činech jinak trestných dětí mladších 15 let. Právním předpisem, který toto řízení upravuje je ZSM.

Výslovně je spolupráce orgánů činných v trestním řízení s orgánem sociálně-právní ochrany dětí uvedena:

- V § 3 odst. 4 ZSM. Tento odstavec spadá pod zásadu individuálního přístupu a je zde uvedeno, že OČTŘ spolupracují s orgánem sociálně právní ochrany dětí za účelem zohledňování individuality osobnosti pachatele a okolností trestného činu.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanovuje spolupráci orgánů sociálně-právní ochrany dětí s orgány činnými v trestním řízení, kterými podle tohoto zákona jsou, jak je uvedeno v předchozích kapitolách, státní zástupce, soud pro mládež a policejní orgán. Tato spolupráce pomáhá přispívat k dosahování účelu ZSMV a k naplňování některých zásad soudnictví ve věcech mládeže, jak již bylo zmíněno v kapitole 3.3, která je zásadám věnována. Konkrétně se jedná o zásadu individuálního přístupu, zásadu včasného a rychlého projednání věci, zásadu zařazení do sociálních vztahů a zásadu pro zvláštní přípravu osob pro zacházení s mládeží.

4.3 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba je institucí, která se svou činností zaměřuje na jedince, kteří se dostávají do konfliktu na poli trestního práva. V oblasti trestní justice je hlavním účelem probační a mediační služby a současně jejím posláním, vytvářet podmínky pro co nejefektivnější využívání alternativních postupů v trestním řízení. (Kahoun, 2007).

Tato instituce funguje v ČR od roku 2001 a je upravena zákonem č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, který nabyl účinnosti dne 1.1.2001 (dále také jen „ZPMS“). Pojem probační a mediační služba překladově vychází z latinských slov probāre – zkoušet, ověřovat a medium (medius) – střed. Podle Krause a Hroncové (2010) vyjadřují oba pojmy, hledání alternativních cest k řešení kriminálního jednání.

Sankcionování mladistvých i činnost probační a mediační služby se opírá o filosofii tzv. restorativního (obnovujícího) přístupu. Ze základních principů a tezí restorativního přístupu, které již byly popsány v kapitola 3.1, na tomto místě uvádím zejména: zohledňování potřeb oběti (náprava vzniklé újmy), zdůrazňování odpovědnosti pachatele při nápravě újmy, zapojování poškozeného, pachatele i komunity do procesu řešení vzniklé situace. Tyto principy se odrážejí v cílech, které si PMS stanovuje, a kterými jsou podle Probační a mediační služby České republiky (*Poslání a cíle*..., www.mmdsc.cz): integrace pachatele, participace poškozeného a ochrana společnosti. Vedle těchto cílů je zde uvedeno, že v systému trestní justice je probační a mediační služba představitelem nové multidisciplinární profese. Multidisciplinárním je zde míněno zastoupení dvou profesí – trestního práva a sociální práce. Jednou z hlavních oblastí, kterou PMS používá při působení na své klienty je sociální práce.

Role probační a mediační služby v souvislosti s trestnou činností mládeže je uvedena v ustanovení § 36 ZSM. Zde je stanoveno, že orgány činné v soudnictví ve věcech mládeže při své činnosti spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí a probační a mediační službou. Probační a mediační služba je tedy v soudnictví ve věcech mládeže spolupracující institucí, přičemž tato spolupráce je upravena v zákoně o probační a mediační službě. ZSM a ZPMS spolu navzájem souvisí a jejich činnost je provázána. Jak uvádí Štern (2010), pracovníci probační a mediační služby zajišťují výkon a ochranu výchovných a trestních opatření a pracují s mladistvými i v průběhu celého trestního řízení (přípravné řízení a řízení před soudem).

Probační a mediační služba vstupuje tedy do kontaktu s mladistvým, když mu jsou ukládána výchovná opatření, ať již mu jsou uložena samostatně nebo vedle trestního opatření, v přípravném řízení, v řízení před soudem nebo uložena pravomocným rozsudkem.

V soudnictví ve věcech mládeže, jak uvádí Scheleová (2004) je využíváno specifického působení probační a mediační služby a aktivního působení blízkého sociálního okolí. Dohled probačního úředníka patří mezi intenzivní způsoby práce s mladistvými. V činnosti probačního úředníka je obsažena kontrola, pomoc a odborné vedení.

4.4 Ostatní subjekty

Diagnostický ústav

Významná složka v systému institucionální péče. Je to první (zpravidla) zařízení, do kterého jsou děti umísťovány. Vojtová (2010, s. 50) uvádí, že: „*Diagnostický ústav má v systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy zvláštní postavení, přijímá děti krátkodobě zpravidla na dobu 8 týdnů s cílem realizovat komplexní diagnostiku jako východisko pro rozhodnutí o další edukaci. Na základě komplexní diagnostiky je na každé dítě v zařízení zpracována komplexní zpráva, která specifikuje výchovné a vzdělávací potřeby a navrhuje program rozvoje osobnosti.*“ Tato zpráva poté s dětským klientem putuje dále do zařízení, které zvolí diagnostický ústav jako nejvhodnější pro jeho výchovu.

Pedagogicko- psychologická poradna

Pedagogicko-psychologická poradna tvoří součást systému pedagogicko-psychologického poradenství, mj. pomáhá řešit výchovné problémy žáků. Zajišťuje pro školy odborné pedagogicko-psychologické služby. (Bendl, 2004, s.36)

Tým odborných pracovníků PPP (psycholog, speciální pedagog, sociální pracovníce) zpracovává odborné podklady pro rozhodnutí orgánů státní správy k zařazování a přerazování dětí a žáků do škol a školských zařízení, odklad školní docházky, doporučení k integraci a další (Mühlpachr, 2010, s. 11).

Speciálně pedagogické centrum

Jedná se o školské účelové zařízení (spadající pod systém pedagogicko-psychologického poradenství), které zabezpečuje speciální pedagogickou a psychologickou péči dětem (žákům) se zdravotním postižením (jedinci postižení tělesně, mentálně, děti a žáci s vadami řeči nebo více vadami) a poskytuje jim odbornou pomoc v začleňování (integraci) do společnosti ve spolupráci s rodinou školou, školskými zařízeními a odborníky (Bendl, 2004, s.48).

Školní psycholog

Na některých školách pracují školní psychologové a/nebo školní speciální pedagogové, kteří tvoří součást systému pedagogicko-psychologického poradenství (Bendl, 2004, s.30).

Nejsou ustaveni na všech školách a jejich funkce není dosud plně vymezena. Za hlavní činnost těchto odborných pracovníků se většinou považuje snižování rizika vzniku výchovných, výukových problémů a negativních jevů ve vývoji žáka (Mühlpachr, 2010, s. 10).

Výchovný poradce na školách

Výchovný poradce pracuje na všech základních, středních a speciálních školách. Jedná se většinou o učitele, kteří kromě svého úvazku plní i úlohy pedagogicko-psychologického poradenství v oblasti výchovy, vzdělávání a volby studia či povolání žáka (Mühlpachr, 2010, s.10).

Střediska výchovné péče

Podle zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních č.109/2002 Sb. je hlavním úkolem středisek výchovné péče (SVP) „předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.“

Zákon také v §16 odst. 1 specifikuje, komu je péče poskytována. Jsou to: děti s rizikem poruch chování, děti s již rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, u nichž není nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, osoby odpovědné za výchovu, pedagogičtí pracovníci. Preventivně výchovná péče se poskytuje formou: ambulantních služeb, internátních služeb, celodenních služeb.

Tato kapitola byla věnována subjektům, které zacházejí s mládeží, která se dopustila trestné činnosti. Konkrétními subjekty, kterým byla věnována pozornost byly orgány činné v trestním řízení (státní zástupce, soud pro mládež a policejní orgán). Další představené subjekty, které jsou pro soudnictví ve věcech mládeže též důležité a pro ochranu mládeže mají klíčovou roli, byli orgán sociálně-právní ochrany dětí a jeho specializovaný pracovník, kterým je kurátor pro mládež a probační a mediační služba. Mezi dalšími subjekty uvádím diagnostický ústav, středisko výchovné péče, školního psychologa, výchovného poradce, Speciálně-pedagogické centrum a pedagogicko-psychologické poradny.

5 Případové konference

Případová konference je metoda sociální práce, využívána orgánem SPOD, která byla zavedena do praxe v relativně nedávné době a to novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti od 1.1.2013. Konkrétně je orgánu SPOD povinnost pořádat případové konference dána v § 10 odst. 3 písm. e), kde je stanoveno, že obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen pořádat případové konference ve spolupráci s rodiči (případně jinou osobou odpovědnou za výchovu a dalšími přizvanými osobami (zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob) a to pro řešení konkrétní situace.

V této kapitole vysvětluji samotný pojem případové konference tak, jak ho popisuje manuál MPSV a odborná literatura. Dále se zabývám principy, riziky, zásadami a účastníky případových konferencí.

5.1 Pojem, cíle, principy a rizika případové konference

„Případová konference je plánované, koordinované a pevně strukturované pracovní setkání rodičů, dítěte a odborníků, kteří pracují, pracovali nebo budou pracovat s ohroženým dítětem, jeho rodiči, popř. i s členy širší rodiny“. (Bechyňová, 2012, s. 14)

Podle Matouška (2010) je „případová konference“ překladem anglického „case conference“ a jedná se o přímou interakci všech účastníků ve stejný čas, na stejném místě, doba trvání je 90-120 minut a jedná se zřejmě o nejefektivnější formu plánování, při které se tvoří individuální plán pomoci rodině a klientovi.

Podle metodického doporučení MPSV (2010) je případová konference odborná diskuse nad konkrétním případem ohroženého dítěte, které se účastní zainteresované subjekty (pracující s dítětem a rodinou). Účelem je rychlé vyhodnocení situace, s cílem najít nejvhodnější řešení. Účelem případové konference je shromáždit informace o případu, využít pohledu všech subjektů, které spolupracují s dítětem a rodinou a zefektivnit jejich vzájemnou spolupráci. Cílem je zvolit, co nejvhodnější další postup a zefektivnit kontrolu jeho dodržování tím, že se na ní mají možnost podílet všechny zainteresované subjekty.

„Případová konference je plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi. Tito odborníci jsou vědomě nebo automaticky průvodci rodiny a dítěte v obtížné situaci. Případové

konference realizuje multidisciplinární tým, znamenající pro rodinu podpůrnou síť“.
(Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 91)

Cílem případové konference je podle manuálu MPSV (2011) rychle reagovat na vzniklou situaci dítěte a jeho rodiny, vyhodnotit jejich situaci, nalézt optimální řešení, vytvářet pro rodinu podpůrnou síť a získat osobní kontakty. Mezi další dílčí cíle patří aktivizovat rodinu, koordinovat péči a získat nástroj pro kontrolu domluvených kroků.

Případovou konferenci je tedy možné definovat jako plánované a koordinované setkání, které má pomoci vyřešit situaci ohroženého dítěte a jeho rodiny. Tohoto setkání se účastní dítě, rodina a přizvaní odborníci, kteří mohou být nápomocni při řešení případu. Cílem případové konference je nalézt optimální řešení pro řešení situace dítěte a jeho rodiny.

Aby byla případová konference skutečně nástrojem, který má pomoci dítěti a jeho rodině a současně se odlišovala od jiných forem pomoci, musí se podle Bechyňové (2011) řídit některými principy. Tyto principy obsahují konkrétní hodnoty a jsou určující pro celý proces případových konferencí. Mezi tyto principy Bechyňová (2012) řadí:

Respekt

Respekt k individualitě rodiny a k jejím specifickým potřebám. Tento princip je zásadní pro efektivitu případové konference. Potíže přináší to, když není uspokojena potřeba cítit se jako plnohodnotná lidská bytost a když člověk necítí, že je respektován. Rodina by tak neměla cítit sociální odmítnutí od těch, kteří jim mají pomáhat.

Informovanost

Informovanost všech zainteresovaných subjektů, které mezi sebou sdílejí informace k cíli případové konference. Tato informovanost může usnadňovat vyhodnocování situace a nalezení optimálního řešení.

Spolupráci

Měla by být podporována spolupráce všech účastníků. Každý účastník by měl při případové konferenci dostat stejný prostor pro vyjádření svého názoru. Spolupráce klienta a rodiny s odborníky je důležitá při vyhodnocování situace a pro následné plánování změn.

Partnerství rodičů a odborníků

Rodina by měla pociťovat, že případová konference je pomáhajícím nástrojem a ne trestem. Případová konference by neměla být bojem o moc, aby se nevytratila možnost

skutečné spolupráce. Partnerství by mělo být nastoleno i mezi jednotlivými odborníky, což se projevuje nasloucháním a respektováním názorů kolegů.

Strukturu

Případová konference by měla mít předem danou strukturu. Pevná struktura umožňuje všem účastníkům se plně soustředit na naplnění dané části. Strukturu lze považovat za jeden z klíčových principů případové konference. Jednotlivé části případové konference jsou:

- příprava
- úvod
- sdělení svolavatele k aktuální situaci
- věcná a řízená diskuse
- komplexní vyhodnocení
- plánování, výstup
- ověření a revize plánu
- seznámení a spolupráce rodičů na výstupech
- závěr

Zaměření na reálnou změnu

Před organizací případové konference by měla být položena otázka, zda je problém pomocí případové konference řešitelný. Pořádání případové konference má smysl při kladném zodpovězení této otázky. Na případové konferenci je pak potřeba se věnovat situacím změnitelným.

Účast odborníků z praxe

Je potřeba pozvat odborníky, jejichž činnost souvisí s cílem případové konference a které jsou s rodinou v přímém kontaktu.

Manuál MPSV k případovým konferencím (2011) uvádí rizika případových konferencí a i to, jak jim předcházet. Jedním z rizik je *přílišná a nerealistická očekávání jednotlivých zúčastněných*. Přílišná očekávání bývají střídána pocity zklamání. Tomuto riziku lze předcházet tak, že se v úvodu případové konference vyjasní možnosti a cíle případových konferencí a současně se vyjasní i očekávání jednotlivých účastníků. Dalším rizikem je *přítomnost dominantních osob*, které mohou svým názorem zastínit ostatní účastníky, kteří mohou komformně souhlasit s jejich názorem i když je v rozporu s jejich vnitřním přesvědčením. Předcházet tomuto riziku může profesionální nebo vyškolený facilitátor, který nastaví pravidla komunikace. Profesionální facilitátor může předcházet i dalšímu riziku,

kterým je *dominující ideologie a nerespektování ostatních přístupů* ze strany některé z institucí. Tato situace brání diskusi. Facilitátor by se měl snažit o vyváženost příspěvků. *Přílišná odbornost příspěvků*, jako další riziko, může z diskuse vylučovat některé účastníky (zejména klienta a jeho rodinu). Tomuto riziku lze zabránit eliminací odbornosti. Dalším rizikem je *oslabení individuální odpovědnosti*. To je způsobeno tím, že kolektivně přijatá řešení mohou vést ke spoléhání se na skupinovou odpovědnost. Tomuto riziku lze zabránit konkrétností a adresností úkolů. *Převaha jedné instituce* je rizikem, kterému je možné předcházet tak, že s rodinou bude pracovat tým odborníků již od počátku. *Nevhodnému sdělování citlivých údajů* je možné předcházet podepsáním prohlášení o odpovědnosti. Dalším rizikem je *konání případové konference za klientovy neúčasti*. Tomuto riziku je možné předcházet tak, že s klientem budou probrána možná rizika. Posledním rizikem je *zaměnění vlastního řešení za cíl setkání*. S tímto rizikem by se měl umět vypořádat profesionální facilitátor.

5.2 Zásady případových konferencí

V této podkapitole se věnuji zásadám případových konferencí, které jsou zpracovány v informačním materiálu Oddělení sociálně-právní ochrany Magistrátu města Jablonec n. Nisou, který mi byl poskytnut v měsíci březnu 2015 zdejším pracovníkem. Tento materiál slouží jako studijní podklad pro sociální pracovníky.

1. Případová konference je setkání odborníků, kteří hledají možnosti k řešení konkrétního případu ohroženého dítěte a jeho rodiny. Cílem případové konference je navrhnout optimální řešení případu.
2. Klient by měl vědět, proč se setkání koná a jací účastníci jsou pozváni. Klient je na případovou konferenci vždy pozván. V případě, že se případové konference neúčastní, měl by být o jejím průběhu a o jejích výstupech informován.
3. Jednotliví účastníci by měli znát své role, s kterými jsou na případovou konferenci zváni a současně by měli být seznámeni, jaké ostatní subjekty jsou pozvané.
4. Případovou konferenci svolává, organizuje a realizuje jeden subjekt (většinou OSPOD).
5. Před případovou konferencí je stanoven její cíl, který by měli znát všichni účastníci a měl by jim být srozumitelný.

6. K případu je vytvořena jednoduchá kazuistika, kterou mají k dispozici všichni účastníci, včetně klienta.
7. Průběh případové konference a její řízení je v kompetenci moderátora, který by měl být v ideálním případě nezávislý.
8. Délka případové konference by měla být zpravidla v rozmezí 90 – 120 minut.
9. Klient se zásadním způsobem účastní na tvorbě plánu.
10. Výstupem případové konference je podrobný zápis a plán spolupráce. Plán spolupráce by měl obsahovat seznam úkolů, termíny pro jejich naplnění a seznam osob, které se na plnění úkolu podílejí nebo za jeho splnění zodpovídají.
11. Všichni účastníci jsou povinni zachovávat mlčenlivost.
12. Všichni účastníci jsou si rovni a měli by pro své názory dostat stejný prostor.

Účastníci případových konferencí

Jak již bylo uvedeno, obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen pořádat případové konference ve spolupráci s rodiči (případně jinou osobou odpovědnou za výchovu a dalšími přizvanými osobami (zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob) a to pro řešení konkrétní situace.

Bechyňová (2012) jako účastníky případových konferencí uvádí:

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Orgán sociálně právní ochrany dětí je zpravidla i koordinátorem případových konferencí a v průběhu případové konference garantuje řádnou sociálně-právní ochranu dětí v souladu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Nestátní neziskové organizace

Jde o ty nestátní neziskové organizace, které aktuálně nebo v minulosti poskytovaly rodině či dítěti činnosti sociálně-právní ochrany dětí či sociální služby.

Pobytová zařízení

Těmito pobytovými zařízeními je myšleno dětské centrum, dětský domov, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc apod. Pobytová zařízení jsou pozvána tehdy, pokud se v nich dítě či rodina nacházejí.

Škola

Ve většině případů se jedná o základní či střední školu. Na případové konference je zván jejich zástupce, např. třídní učitel, výchovný poradce, sociální pracovníce apod.

Ostatní školská zařízení

Patří k nim pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogická centra apod.

Zdravotnické zařízení

Pozván může být pediatr, praktický lékař, odborný lékař či zdravotní sestra.

Dalšími pozvanými odborníky mohou být psycholog, terapeut nebo zástupce soudu. Dále to mohou být např. policista, pracovník probační a mediační služby, trenér sportovního oddílu, vedoucí skautského oddílu apod.

V této kapitole jsem se věnovala případovým konferencím, kterými se zabývám v další části práce. Věnovala jsem se samotnému pojmu případová konference, jejím cílům, principům a rizikům. Dále jsem zmínila některé zásady případových konferencí, které jsou uvedeny v informačním materiálu Orgánu sociálně-právní ochrany dětí Magistrátu města Jablonec n. Nisou. Pozornost byla také věnována účastníkům případových konferencí, kteří na ně bývají zváni nejčastěji.

6 Případové konference z pohledu představitelů subjektů zabývajících se rizikovou mládeží

V této kapitole představuji nejdříve cíl výzkumu a výzkumné otázky, výzkumnou strategii, včetně zdůvodnění její volby a výzkumný vzorek. Dále se již zabývám analýzou výsledků kvalitativního výzkumu, který představují rozhovory s představiteli zainteresovaných subjektů. Analýza obsahuje náhled respondentů na metodu případových konferencí jako nástroje sociální práce, využívaný u případů rizikové mládeže.

6.1 Výzkumný cíl, výzkumné otázky

Výzkumným cílem je „**zjistit, jak případové konference jako metodu sociální práce a formu spolupráce vnímají jednotliví představitelé subjektů zabývajících se rizikovou mládeží.**“ Chtěla bych zjistit, jaký názor mají tyto odborníci na některé aspekty týkající se organizace a realizace případových konferencí (např. pozitiva a negativa případových konferencí, dostatečnost jejich využívání, účastníci atd.). Dále zjišťuji, jak se názory jednotlivých představitelů shodují či rozcházejí. Jedním z výsledků výzkumu je SWOT analýza případových konferencí a doporučení, které by mohly vést k jejich efektivnějšímu uplatňování.

Na základě výzkumného cíle jsem si zvolila hlavní výzkumnou otázku:

- *Jak jednotliví představitelé zainteresovaných subjektů zabývajících se rizikovou mládeží vnímají případové konference jako nástroj sociální práce pro řešení případů souvisejících s kriminalitou?*

Jednotliví respondenti byli na začátku výzkumu seznámeni, že výzkum i jednotlivé otázky se vztahují k výseku rizikové mládeže, kterou je mládež dopouštějící se trestné činnosti. Z tohoto důvodu již dále tuto specifikaci neuvádím.

Výzkumné otázky:

DVO1: *Jak jednotliví představitelé zainteresovaných subjektů hodnotí případové konference?*

DVO2: *Jaké jsou přínosy případových konferencí ?*

DVO3: *Jaké jsou nevýhody případových konferencí?*

DVO4: *Jak vnímají představitelé zainteresovaných subjektů účastníky případových konferencí?*

DVO5: *V jakých případech se případové konference konají nejčastěji?*

DVO6: *Co je možné na pořádání případových konferencí zlepšit?*

Stanovené výzkumné otázky určují obsah výzkumu jen rámcově. Vzhledem k použití kvalitativní strategie výzkumu (viz. níže), se bude jeho obsah konkretizovat a výzkumné otázky specifikovat (výzkumné otázky viz. příloha A) v průběhu realizace výzkumu. Při vyhodnocování výzkumu se budou jednotlivé výzkumné otázky prolínat.

6.2 Strategie výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jak případové konference jako metodu sociální práce a formu spolupráce vnímají jednotliví představitelé subjektů, zabývajících se rizikovou mládeží. Vzhledem k tomuto cíli jsem zvolila výzkum orientovaný kvalitativně, jelikož přináší zejména hloubkový popis problematiky.

Kvalitativní výzkum se snaží o co nejhlubší porozumění zkoumaným jevům a jejich detailní popis v celé jejich šíři, důraz je kladen na to, jak lidé vnímají určité jevy, jaká je jejich vlastní zkušenost a jak ji interpretují. Výsledkem kvalitativně orientovaného výzkumu je porozumění smyslu nebo budování nové teorie. Kvalitativní data mají popisovat podrobnosti případu a pokoušet se o zodpovězení otázek „jak“ a „proč“. Při kvalitativním výzkumu se jako výzkumné metody používají především studium dokumentů, pozorování a rozhovor (Hendl, 2005). Disman (2002) uvádí jako nejčastější techniky sběru dat: zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor a analýzu dokumentů. Chráška (2007) uvádí u dotazování jako u kvalitativní výzkumné metody, několik jeho typů: rozhovor stukturovaný, rozhovor nestrukturovaný, rozhovor polostrukturovaný a skupinový rozhovor. Vzhledem k výzkumnému cíli a mé představě o něm, jsem zvolila jako metodu sběru informací polostrukturovaný rozhovor.

6.3 Výzkumný soubor a jeho výběr

Svůj výzkum jsem se rozhodla uskutečnit ve městě Liberec a v sousedním nedalekém Jablonci n. Nisou. Nejdříve jsem v každém z těchto dvou měst oslovila zástupce organizací, které jsou svolavateli případových konferencí v případech rizikové mládeže, související s jejich kriminalitou. V případě města Liberec je to oddělení kurátorské činnosti Magistrátu města Liberec a v případě Jablonce n. Nisou je to oddělení sociálně-právní ochrany dětí Magistrátu města Jablonce n. Nisou. Na obou těchto odděleních jsem oslovila jejich vedoucí a jednoho z kurátorů pro děti a mládež. Do výzkumného souboru jsem tedy vybrala jako

zástupce svolavatelů čtyři jejich představitele. V případě Liberce se jedná o dvě ženy a v případě Jablonce n. Nisou o ženu a muže. Tyto zástupce jsem kontaktovala telefonicky, všichni oslovení s rozhovorem souhlasili. S ohledem na jejich pracovní vytížení, se termíny rozhovorů naplánovaly s předstihem, který se pohyboval v rozsahu od jednoho týdne do tří týdnů. Zástupce ostatních organizací jsem oslovila až po rozhovorech se svolavateli, abych věděla, které subjekty jsou nejčastější zainteresované subjekty v případech rizikové mládeže (se zaměřením na kriminalitu). Dalšími oslovenými organizacemi byly tedy: Probační a mediační služba Liberec – specialista na práci s mládeží, Probační a mediační služba Jablonce n. Nisou – specialista na práci s mládeží, výchovná poradkyně na základní škole v Liberci, středisko výchovné péče Liberec, diagnostický ústav v Liberci. Výzkumným souborem se tedy stalo devět představitelů organizací pracujících s rizikovou mládeží, kteří mají zkušenosti s pořádáním případových konferencí nebo kteří byli uvedeni jako představitelé subjektů, které jsou na případové konference zváni. Z ostatních zainteresovaných subjektů se jednalo o dva muže (pracovník Probační a mediační služby Jablonce n. Nisou a etoped diagnostického ústavu Liberec), dále tři ženy (výchovná poradkyně na základní škole v Liberci, pracovnice Probační a mediační služby Liberec a pracovnice střediska výchovné péče Liberec³²). Rozhovory probíhaly vždy na konkrétních pracovištích během měsíce února a března 2015. Délka rozhovorů se pohybovala od 30 minut do jedné hodiny.

³² dále jen SVP

Respondenti

Tabulka 1: **Respondenti**

respondent č. 1	vedoucí oddělení kurátorské činnosti Liberec
respondent č. 2	vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí Jablonec n. Nisou
respondent č. 3	kurátor Pro děti a mládež Liberec
respondent č. 4	kurátor pro děti a mládež Jablonec n. Nisou
respondent č. 5	Pracovník probační a mediační služby Liberec (specialista na práci s mládeží)
respondent č. 6	pracovník probační a mediační služby Jablonec n. Nisou (specialista na práci s mládeží)
respondent č. 7	výchovná poradkyně na základní škole Liberec
respondent č. 8	pracovník SVP Liberec
respondent č. 9	pracovník diagnostického ústavu Liberec (etoped)

6.4 Analýza rozhovorů

V této části se věnuji analýze a interpretaci dat, které byly získané předchozím výzkumem. Uvádím zde zpracování výsledků kvalitativních rozhovorů vedených se zástupci jednotlivých zainteresovaných subjektů, které se účastní případových konferencí v případech rizikové mládeže (s přidruženou kriminalitou). Zodpovídám zde hlavní výzkumnou otázku a dílčí výzkumné otázky. Výstupem analýzy rozhovorů je SWOT analýza případových konferencí a doporučení pro jejich efektivnější uplatňování. Struktura analýzy koresponduje s rozdělením kapitol podle jednotlivých dílčích výzkumných otázek. Každá dílčí výzkumná otázka byla rozvedena do několika podotázek, které byly základem pro polostrukturovaný rozhovor. Data jsem analyzovala pomocí otevřeného kódování. Otevřené kódování patří do zakotvené teorie. „Otevřené kódování lze aplikovat různým způsobem“ (Hendl 2008, s. 247).

„Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, ...“ (Strauss, Corbinová 1999, s. 43).

6.4.1 Hodnocení případových konferencí

V této části odpovídám na DVO1: Jak jednotliví představitelé zainteresovaných subjektů hodnotí případové konference. Otázka „*Jak hodnotíte případovou konferenci jako metodu sociální práce a formu spolupráce?*“ byla položena všem respondentům. Všichni respondenti se shodují v kladném hodnocení této metody. Respondent č. 6 uvádí: „*Mně osobně se formát případové konference líbí, pokud bude dělaná tak, jak má být dělaná.*“ Znamená to tedy, že tento respondent hodnotí kladně pouze formát případové konference, ale ne již její praktické užívání. Domnívá se tedy, že případová konference není realizována tak, jak by měla být, na čemž se shoduje s respondentem č. 5.: „*Metoda je podle mě efektivní, ale důležitější je lidský faktor, jak se s ní umí pracovat, s čímž už tak spokojena nejsem.*“ Pracovníci probační a mediační služby (respondenti 5 a 6) se tedy v zodpovězení této otázky shodují. Pracovníci probační a mediační služby (specialisté na práci s mládeží) jsou tedy spokojeni s formátem případových konferencí, ale nejsou spokojeni s praxí jejich využívání. V zodpovězení této otázky se shodují i oslovení svolavatelé (respondenti 1, 2, 3, 4). Respondent č. 4 se vyjádřil o případových konferencích jako o velmi přínosné a velmi potřebné metodě. Respondent č. 1 uvádí: „*Případovou konferenci hodnotím jednoznačně velmi dobře. Jedná se o jednu z mála věcí, které změny přinášejí, jakou vnímáme velmi pozitivně.*“ Respondent č. 2 se vyjádřil velmi obdobně: „*Případové konference hodnotím jako dobrý nástroj. Líbí se mi, že je možné slyšet názory všech subjektů a okamžitě na ně reagovat. Případové konference tak hodnotím jednoznačně pozitivně. Dříve, před novelou zákona, jsme také pořádali jednání s různými zainteresovanými subjekty, takže se jednalo o předchůdce případových konferencí, pouze se tak nenazývaly.*“ Respondent č. 4 uvádí: „*Osobně se domnívám, že když se PK musí svolávat před změnou ústavu nebo před podáním návrhu na dohled, přijde mi to zbytečné, s rodinou pracujete, takže se o všem bavíte.*“ Tato pracovnice považuje tedy případovou konferenci v některých případech za zbytečnou. Pořádání případové konference je podle ní užitečné v případech: „*Kdy si již kurátor neví rady, neví jak s případem pokračovat do budoucna a potřebuje se tedy poradit s týmem zainteresovaných odborníků.*“ Respondent č. 7, 8, a 9 se v hodnocení případových konferencí také shodují. Případové konference hodnotí jednoznačně pozitivně. Respondent č. 7 uvedl: „*Na případových konferencích hodnotím nejvíc pozitivně, že jsou pozvané všechny zúčastněné strany. Všechny naráz slyší stejné informace, argumenty a nemůže dojít ke zkreslení či zamlčení některých skutečností. V podstatě se domluvíme na jedné strategii a úzké spolupráci.*“

Osobně se seznámíte s těmi, co na případu spolupracují. Osobní kontakt je vždy to nejcennější.“ Všichni respondenti hodnotí případovou konferenci pozitivně.

➤ **Dostatečnost využívání případových konferencí**

Součástí zhodnocení případových konferencí je zhodnocení toho, zda jsou případové konference dle respondentů využívány dostatečně. Na tuto otázku odpovídají tři ze čtyř pracovníků, kteří jsou v roli svolavatele (kurátoři pro děti a mládež a vedoucí OSPOD Jablonec n. Nisou) kladně. Respondent č. 1 uvedl: *„Ano, z naší strany je využívána určité dostatečně. Možná jsou tu malé rezervy, např. u prevence, ale případovou konferenci využíváme jako metodu hodně. Metoda se osvědčila, zažila a používá se.“* Respondent č. 2 uvedl obdobně, že se snaží o dostatečnost využívání metody a že se jim to i daří. Podle respondenta č. 4 nejsou případové konference využívány dostatečně: *„Podle mě by měla být využívána více, záleží také z jaké strany je využívána, ze strany výchovných ústavů by měla být určité využívána více, její využívání tak hodnotím jako nedostatečné.“* Respondent č. 3 uvedl, že je tato metoda užívána určitě dostatečně: *„Kuratela se řídí zákonem a ten případovou konferenci ukládá používat, nelze ji nepoužívat, naopak by byl problém, pokud by ji člověk nesvolal.“* Pracovník diagnostického ústavu Liberec (respondent č. 9) uvedl: *„Domnívám se, že je případová konference užívána dostatečně, její užívání se řídí zákonem.“* Jeden z pracovníků probační a mediační služby (respondent č. 6) se domnívá, že je případová konference využívána nedostatečně a jeden z pracovníků probační a mediační služby uvádí, že není dostatečnost schopen posoudit. Respondent č. 6: *„Podle mě případová konference není využívána dostatečně. Rodiče si podle mě podají návrh na ústavní výchovu sami. Není podle mě realizována v takové šíři, jak by měla být. Podle mě pořádané případové konference představují jen určitý výsek případů,, u kterých by pořádány měly být. Je to ovšem pouze můj dojem. Je to sice povinnost ze zákona, ale povinnost se dá podle mě obcházet, např. se domluví, že návrh podá rodič sám nebo se uvede, že je případ naléhavý svou rizikovostí a nesnese tedy odkladu. Jedná se tedy o povinnost v úvozovkách.“* Tento respondent se tedy domnívá, že je metoda užívána nedostatečně, není užívána v takové míře, v jaké by správně měla být. To že je pořádání případové konference povinnost daná ze zákona, je podle tohoto respondenta možné obejít tak, že si rodiče podají návrh k soudu sami a nebo se případ označí jako naléhavý svou rizikovostí. Tři z oslovených respondentů se vyjádřili, že nejsou schopni posoudit, zda je případová konference pořádána dostatečně. Jedná se o pracovníci Probační a mediační služby Liberec (respondent č. 5), pracovníka Střediska výchovné péče Liberec a o výchovnou poradkyni základní školy Liberec. Respondent č. 5 uvedl: *„nevím, dostatečnost*

užívání nejsem schopna posoudit, nevím, kdy ji mohou používat a kdy ji používají, jsem však ráda, když mě pozvou, ale frekvenci nejsem schopna posoudit. Měli by mě přizvat, když je klient u mě i u nich, když mě nepřizvou, tak se to nedozvím.“ Respondent č. 7 (výchovná poradkyně základní školy Liberec) uvádí: *„Jestli jsou případové konference využívány dostatečně nemohu posoudit. Asi by se hodilo, kdyby byly využívány nejen před tím než mladistvému hrozí soud, ale chápu vyčerpání sociálních pracovníků a kurátorů.“* Respondentka uvádí, že dostatečnost užívání není schopna posoudit, ale současně dodává, že by bylo dobré ji pořádat i v jiných případech, než je jenom hrozící soud. Tento názor koresponduje s názorem respondenta č. 1, který uvedl, že jsou při užívání případových konferencí možná malé rezvy např. u prevence.

Tabulka 2: Je Podle Vás případová konference využívána dostatečně?

ano	ne	nejsem schopen posoudit
respondent č. 1	respondent č. 4	respondent č. 5
respondent č. 2	respondent č. 6	respondent č. 7
respondent č. 3		respondent č. 8
respondent č. 9		
celkem 4 respondenti	celkem 2 respondenti	celkem 3 respondenti

➤ **Zkušenosti s případovými konferencemi**

Do kapitoly, která se zabývá hodnocením případových konferencí zařazují i zkušenosti, které mají jednotliví respondenti s případovými konferencemi. Respondent č. 1 (vedoucí oddělení kurátorské činnosti Magistrátu města Liberec) uvedl: *„U nás se za rok 2014 pořádalo případových konferencí kolem 50, tedy za loňský rok a letos to bude pravděpodobně víc, statistiky zatím nemáme. Já osobně jsem se účastnila kolem 20 případových konferencí.“* Respondent č. 2 (vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí) uvádí skoro identicky: *„Na našem úřadě se pořádalo odhadem za rok kolem 40 až 50 případových konferencí, statistiky neděláme, asi jednu až dvě případové konference každý týden. Letos je to o něco více než minulý rok. Já osobně jsem se účastnila přibližně 20 případových konferencí.“* Shodně

uvádějí počet případových konferencí, kterých byli účastni i respondenti č. 5 a 6 (pracovníci probační a mediační služby, specialisti na mládež), a to pět případových konferencí za oba dva roky, zároveň uvádějí, že se zúčastnily všech případových konferencí, na které byli pozváni. Respondent č. 7 (výchovná poradkyně základní školy Liberec) uvedl tři případové konference a také to, že se zúčastnil všech, na které byl pozván. Respondent č. 8 (Pracovník SVP Liberec) uvedl také tři případové konference a současně dodává: „*Někdy se stává, že jsme pozváni s předstihem, který je kratší než jeden týden. V těchto případech se nemůžeme z důvodu vytíženosti účastnit, i když bychom rádi. V těchto případech jde místo nás na případovou konferenci pouze zpráva od nás.*“ Respondent č. 9 uvádí, že se zúčastnil již deseti případových konferencí, ale z důvodu pracovní vytíženosti se nejedná zároveň o počet případových konferencí, na které byl pozván. Respondent č. 3 se vyjádřil: „*Nelze vyčíslit, případová konference se dělá před každým kontaktem se soudem.*“ Respondent č. 4 uvedl jedenáct případových konferencí.

Tabulka 3: Zkušenosti respondentů s případovými konferencemi

respondent	počet případových konferencí
č. 1 vedoucí oddělení kurátorské činnosti	20
č. 2 vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí	20
č. 3 kurátor pro děti a mládež	nelze vyčíslit
č. 4 kurátor pro děti a mládež	11
č. 5 pracovník probační a mediační služby	5
č. 6 pracovník probační a mediační služby	5
č. 7 výchovná poradkyně základní školy	3
č. 8 pracovník SVP	3
č.9 etoped diagnostického ústavu	10

Dílčí shrnutí

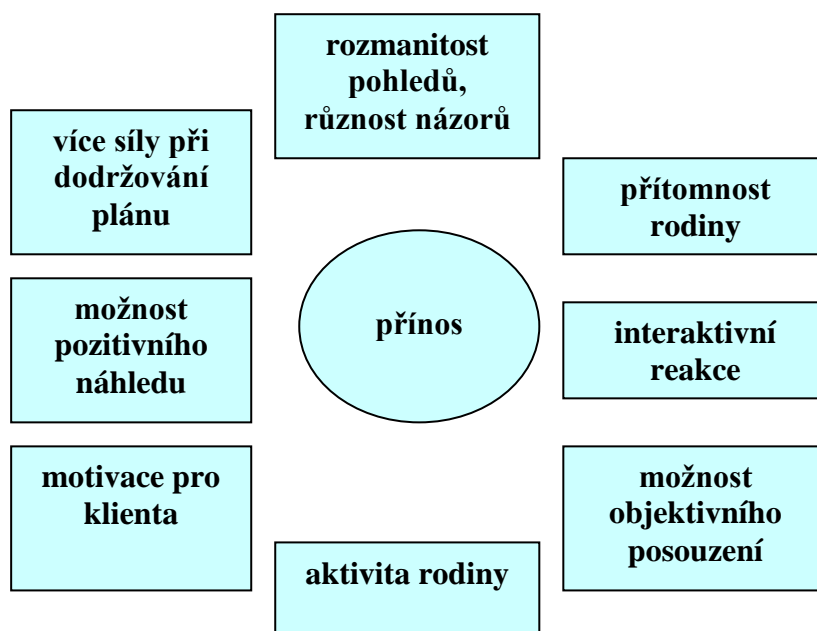
DVO1: *Jak jednotliví představitelé zainteresovaných subjektů hodnotí případové konference?* Otázka byla položena všem respondentům. Všichni respondenti hodnotí případovou konferenci pozitivně. Jeden respondent uvedl, že ze změn, které byly zavedeny novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, jde o jedinou věc, kterou

hodnotí pozitivně. Respondenti, kteří jsou současně i svolavateli (pracovníci OSPOD nebo oddělení kurátorské činnosti), což jsou respondenti 1, 2, 3 a 4, hodnotí případovou konferenci jednoznačně pozitivně. Respondenti č. 5 a 6 (pracovníci probační a mediační služby, specialisté na mládež) se v hodnocení případové konference také shodují. Líbí se jim formát případové konference, ale s jejím užíváním v praxi již spokojeni nejsou. Domnívají se, že není využívána tak, jak by využívaná měla být. Respondentka č. 4 považuje pořádání případových konferencí v některých případech za zbytečné. Součástí hodnocení případových konferencí je zhodnocení toho, zda jsou případové konference (dle respondentů) využívány dostatečně. Že jsou případové konference pořádány dostatečně se domnívají čtyři respondenti. Dva respondenti uvádějí, že nejsou případové konference užívány dostatečně. Jeden z nich si myslí, že by mohly být užívány více a jeden si myslí, že je povinnost pořádat případové konference obcházena. Dva respondenti uvedli, že by mohla být případová konference užívána i u prevence. Tři respondenti uvádějí, že nejsou dostatečnost užívání případových konferencí schopni posoudit. Nejvíce případových konferencí se zúčastnili vedoucí pracovníci (20 konferencí). Počet případových konferencí je uveden v tabulce 4. Respondent č. 8 uvedl, že se nemůže případových konferencí účastnit, a to z důvodu pracovní vytíženosti a nedostatečnému předstihu, s kterým je na případové konference zván. V těchto případech jde na případovou konferenci od nich zpráva. Osobně se domnívám, že je to chyba, a že se tímto vytrácí účel a smysl případových konferencí. Případová konference by měla být právě o osobním setkání a písemná zpráva ho nemůže nahradit.

6.4.2 Přínos případových konferencí

Zde se zabývám DVO2: *Jaké jsou přínosy a případových konferencí ?* Nejčastěji jako přínos případových konferencí respondenti uváděli rozmanitost pohledů, různost názorů. Respondent č. 1: *„Jako přínos určitě vnímám to, že rodiče slyší i názory všech jiných zúčastněných subjektů, nejde tedy jen o jednostranný pohled z naší strany, který by mohli shledat jako zaujatý a neobjektivní, rodiče si tak mohou udělat náhled. Dále stejně tak již nemohou obviňovat ze zaujatosti např. třídní učitelku a školu obecně, zjistí se zde a vyjasní se názor a náhled na problém od všech zúčastněných. Na problém je tedy nahlíženo z pohledu více zainteresovaných subjektů.“* Z tohoto vyjádření je zřejmé, že respondent považuje za přínos nejen různost názorů, ale i jakési „prozření rodičů“, kteří by měli tendenci některého ze subjektů podezírat ze zaujatosti. Rodič si tak vyslechne názory ostatních a má možnost objektivního posouzení. Mezi další vyřčené přínosy uvádím tedy možnost objektivního

posouzení. Jako další přínos byl uveden možnost interaktivní reakce. Tedy to, že se zúčastněné subjekty seznámí s pohledem a názorem ostatních zainteresovaných subjektů a mohou na něj ihned reagovat. Respondent č. 2: „*Mezi přínosy řadím již zmíněné názory všech a interaktivní reakce.*“ Respondent č. 2 k otázce na přínos případových konferencí dále uvádí: „*Státní zástupce vidí názorně rodiče a vidí, jak působí. Subjekty, co znají dítě, rodiče a případ pouze z papíru, což jsou hlavně státní zástupce a soud, si díky případovým konferencím představí konkrétního člověka, což je jednoznačně přínosem.*“ Jako další přínos je tedy možné uvést osobní poznání. Jedná se o poznání konkrétních lidí, kteří se skrývají za případem, kterým se instituce zabývají. Respondent č. 6 k přínosům případových konferencí uvedl: „*Na jednom místě se koncentrují informace o klientovi.*“ Podobně se vyjadřuje i respondent č. 3: „*Sejdou se všechny zainteresované strany, každý za sebe může případ zhodnotit a vše za přítomnosti rodičů, pak nedochází ke zmatkům v předávání informací.*“ Respondent č. 4. uvádí též zainteresovanost všech subjektů, které se mohou ihned k problému otevřeně vyjadřovat, což je možné přiřadit k již zmíněné rozmanitosti pohledů a možnosti interaktivních reakcí. Dále uvádí respondent č. 4. motivaci pro klienta. „*Jako další pozitivum spatřuji motivaci pro klienta, pro kterého mají případové konference podle mého názoru vůbec největší přínos.*“ Respondent č. 6 se dále k přínosům vyjadřuje: „*Dalším přínosem je přizvání rodiny která má možnost se k tomu vyjadřovat. OSPOD dává přednost institucím před rodinou a má rozhodovací moc. Pozitivum tedy spatřuji v tom, že v rozhodovacím procesu je u případové konference zastoupen i rodinný prvek.*“ Dalším uvedeným přínosem je tedy přítomnost rodiny. Respondent č. 6 však klade důraz na jeho přítomnost jako aktivního činitele, který je kompetentní sám o sobě rozhodovat. Různost pohledů uvádí i respondent č. 5, který poukazuje i na jeho jinou dimenzi: „*Jako přínos vidím různost pohledů, vedle pohledů lidských a odborných, jde i o to, že se dotýčný, o kterém jednáme, může na různých místech chovat jinak. Podle mého je velmi důležité, když se na klienta může nahlížet i pozitivně, většina pohledů bývá většinou negativních, ale při této různosti pohledů se nabízí možnost alespoň jednoho pozitivního pohledu.*“ Vedle rozmanitosti pohledů uvádí tento respondent tedy i možnost pozitivního náhledu. Jako další pozitivum uvádí respondent č. 5: „*Dalším pozitivem je více síly dbát na plán, který se stanoví, rozložení zodpovědnosti mezi více stran.*“ Respondent č. 5. tedy poukazuje na období po případové konferenci. Plán, který je stanoven na případové konferenci je společným dílem všech subjektů a všichni se tak mají možnost podílet na jeho dodržování.

obrázek 1: Přínosy případových konferencí

Tabulka 4: Jaké jsou přínosy případových konferencí ?

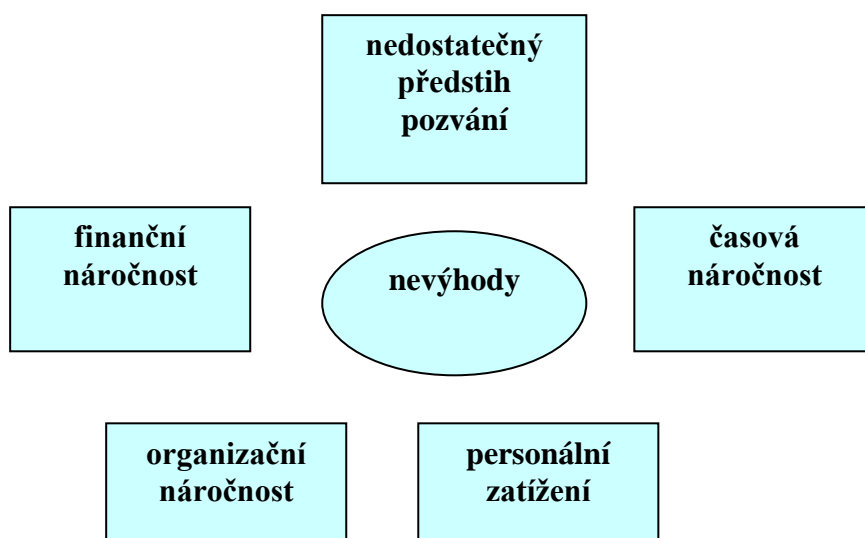
přínos	čísla respondentů	počet respondentů
rozmanitost pohledů různost názorů	respondent č. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 8	7
přítomnost rodiny	respondent č. 6, 9, 7,8	4
interaktivní reakce	respondent č. 2, 4, 9	3
možnost objektivního posouzení	respondent č. 1, 7	2
aktivita rodiny	respondent č. 6	1
motivace pro klienta	respondent č. 4	1
možnost pozitivního náhledu	respondent č. 5	1
více síly při dodržování plánu	respondent č. 5	1

Dílčí shrnutí

DVO2: *Jaké jsou přínosy případových konferencí ?* Na otázku, která zjišťovala, jaké jsou přínosy případových konferencí, bylo dotázáno všech 9 respondentů. Všichni respondenti nějaký přínos uvedli. Nejvíce respondentů uvedlo jako přínos a pozitivum případových konferencí rozmanitost pohledů, různost názorů (7 respondentů). Dalším nejčastějším přínosem je přítomnost rodiny (4 respondenti). Interaktivní reakce ve smyslu možnosti ihned na všechno bezprostředně reagovat uvádějí tři respondenti. Možnost objektivního posouzení uvádějí dva respondenti. Dalšími přínosy, které uvádějí vždy po jednom z respondentů jsou: aktivita rodiny, motivace pro klienta, možnost pozitivního náhledu na klienta a více síly při dodržování plánu.

6.4.3 Nevýhody případových konferencí

Zde se zabývám DVO3: *Jaké jsou nevýhody případových konferencí?* Na tuto otázku byli dotázáni všichni respondenti, přičemž nejvíce respondentů jmenovalo časovou náročnost této metody nebo odpovědělo, že je žádná nevýhoda ani negativa případových konferencí nenapadají. Respondent č. 1 uvádí: *„Negativa žádná nepociťujeme, možná tak, že se jedná o metodu časově náročnou, ale i tak se dělá mnoho časově náročnějších úkonů, které nejsou zdaleka tak účinné, s takovým výsledkem, a proto vlastně možná nejde ani tak o negativum.“* Tento respondent uvádí, že jediné, co ho k nevýhodám případových konferencí napadá, je časová náročnost této metody, ale současně dodává, že vzhledem k účinnosti a ostatním časově náročným úkonům nejde vlastně o negativum. Respondent č. 6 uvedl časovou, organizační a finanční náročnost. Časovou náročnost uvádí shodně i respondent č. 3: *„Vzhledem k vysokému počtu klientů je negativem otázka času.“* Respondent č. 5 uvedl také časovou náročnost a personální zatížení. Respondent č. 8 uvedl jako nevýhodu, že nejsou zváni na případové konference s větším předstihem. Z tohoto důvodu se totiž většinou případových konferencí neúčastní. Shodně uvedli respondenti č. 2, 4, 7 a 9, že je žádná negativa a nevýhody případových konferencí nenapadají.

obrázek 2: Nevýhody případových konferencí

Tabulka 5: Nevýhody případových konferencí

nevýhoda	čísla respondentů	počet respondentů
časová náročnost	respondent č. 1, 6, 3, 5	4
organizační náročnost	respondent č. 6	1
finanční náročnost	respondent č. 6	1
personální zatížení	respondent č. 5	1
žádná mě nenapadá	respondent č. 2, 4, 7, 9	4

Dílčí shrnutí

DVO3: *Jaké jsou nevýhody případových konferencí?* Tato otázka byla zjišťována u všech devíti respondentů. Nejvíce respondentů (čtyři respondenti) uvedli jako nevýhodu případových konferencí její časovou náročnost. Čtyři respondenti uvedli, že je žádná nevýhoda nenapadá. Jako další nevýhody zazněly: organizační náročnost, finanční náročnost a personální zatížení. Vedoucí oddělení kurátorské činnosti Magistrátu města Liberec uvedla k nevýhodě časové náročnosti, že vzhledem k tomu, že provádí i jiné časově náročné činnosti, které nejsou tak účinné, nejedná se vlastně ani o negativum.

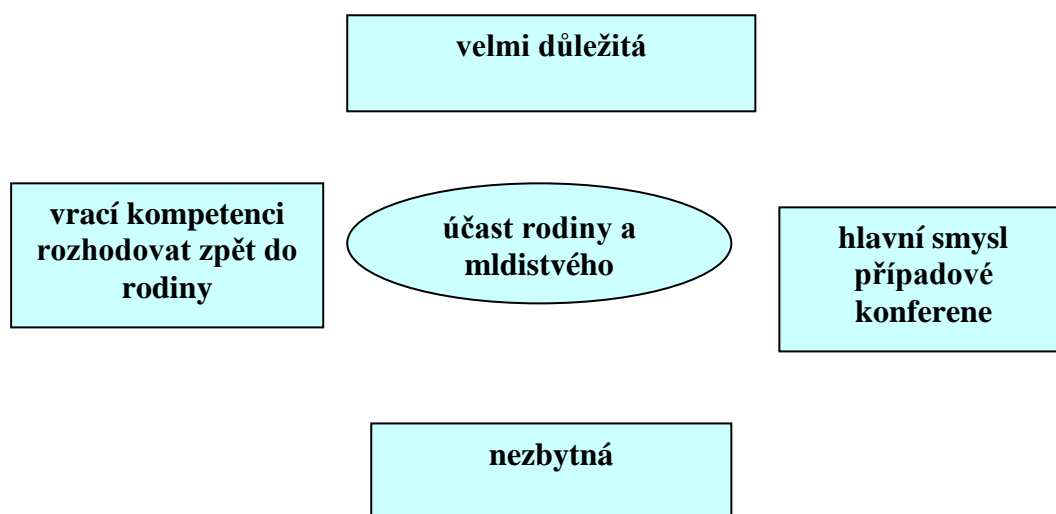
6.4.4 Účastníci případových konferencí

V této části se věnuji dílčí výzkumné otázce DVO4: *Jak vnímají představitelé zainteresovaných subjektů účastníky případových konferencí?* Účastníků případových konferencí se týká hned několik tazatelských otázek. Jedná se o otázky, které se dotazují na rodiče, mladistvého jako účastníka a ostatní přizvané odborníky.

➤ **Mladistvý a jeho rodina**

Podle manuálu MPSV (2011) se o případovou konferenci v pravém slova smyslu nejedná, je-li nepřítomen klient nebo jeho zákonný zástupce. Bez jejich přítomnosti je účinnost případové konference oslabena. Z toho tedy vyplývá, že jejich přítomnost je u případové konference velmi důležitá. Nejedná se však pouze o samotnou fyzickou přítomnost, nýbrž důležitá je jejich aktivita a spolupráce. Respondent č. 1: *„Je důležité, aby se rodiče zúčastnili. Koná-li se případová konference bez účasti rodičů, tak se jedná o případové setkání a rodiče musí být o jeho průběhu informováni.“* Respondent č. 2: *„Co se týká účasti rodičů, je důležité hlavně aby přišli, jejich účast je velmi důležitá. Myslím, že případové konference představují velký tlak na rodiče, kdy slyší i názory odjinud, od jiných odborníků, než pracovníků OSPOD, a kdy si řeknou „aha, už se něco děje.“ Někteří rodiče ale nedorazí, což o něčem taky vypovídá, a což je i pro nás signálem, jak s nimi pracovat dál. Dále spousta rodičů předpokládá, že ke změně dojde okamžitě, že dostanou doporučení a ihned nastane i změna, což tak samozřejmě není.“* Respondent č. 1 považuje účast rodičů na případové konferenci za velmi důležitou a uvádí, koná-li se případová konference bez jejich účasti, pak se jedná o případové setkání. Respondent č. 2 o případovém setkání nic neví a uvedl, že i bez účasti rodičů jde stále o případovou konferenci. Respondent č. 2 vidí jako výhodu účasti rodičů, že rodiče slyší i názory od jiných odborníků a u případové konference si mohou uvědomit závažnost situace. Zároveň nedorazí-li rodiče na případovou konferenci, potvrzují tím svůj nezájem, což bývá důležitou informací pro další práci s nimi. Respondent č. 9 uvádí: *„Přítomnost rodičů i mladistvého je jednoznačně velmi důležitá, jedná se zde o nich a právě v jejich účasti vidím hlavní smysl případové konference.“* Obdobně se vyjadřují i všichni ostatní respondenti. Respondent č. 3 uvedl k přítomnosti rodiny u případových konferencí: *„rodina by měla být přítomna vždy, jedná se o jejich dítě.“* a k přítomnosti mladistvého dodává: *„Myslím, že by tam dítě mělo být, pokud se bavíme o případových konferencích v kompetenci kurately, u OSPOD je to jinak.“* K účasti mladistvého na případových konferencích se vyjadřuje

respondent č. 1: „*Dítě/mladistvý je účasten ve většině případů. Je to na zvážení. Rozhoduje o tom ten, kdo konferenci vede. Dítě/mladistvý nemusí být přítomen celou dobu. Jedná se ale o něm a měl by se k tomu vyjádřit.*“ Podle tohoto názoru by měl být mladistvý určitě přítomen, ale je úkolem moderátora případové konference, aby určil, kdy by mladistvý neměl být naopak přítomen, což potvrzuje i respondent č. 2: „*Zveme i děti/mladistvé, aby slyšely věci, které se jich bezprostředně dotýkají. Dále je současně úkolem facilitátora vymezit čas, kdy tam dítě/mladistvý přítomný nebude, z důvodu, aby neslyšel určité věci, např., jak se o něm maminka vyjadřuje nelichotivě apod. Současně je velmi důležité slyšet názor dítěte nebo mladistvého.*“ Účast rodiny a mladistvého je tedy nezbytností. Dotazovaní přikládají velký význam názoru mladistvého. K přítomnosti mladistvého a rodiny na případových konferencích se vyjadřuje respondent č. 6 takto: „*Jedná se o velké pozitivum, odpovědnost převezmou klient i rodiče, je dobré, že se kompetence vrací zpět do rodiny, plnění opatření je totiž stejné na nich.*“ Tento respondent shledává jako pozitivní návrat kompetencí do rodiny.

obrázek 3: **Účast rodiny a mladistvého**

➤ **Zainterесované subjekty**

Zde jsem zjišťovala, jaké jsou nejčastěji se účastníci se zainteresované subjekty, jak jsou vybírání, a co si o tom respondenti myslí. Respondent č. 1 (respondent, který je v roli svolavatele) se vyjadřuje: „*Jedná se o organizace, které přišly s dítětem do kontaktu, vítáme*

jejich spolupráci. Zveme toho, koho chceme my a o kom si myslíme, že by mohl přispět k řešení případu. Tyto organizace namají povinnost se účastnit. Nejčastěji tedy zveme školu, rodiče, dítě a ze spolupracujících organizací nejčastěji diagnostický ústav, středisko výchovné péče, probační a mediační službu a státního zástupce.“ Další ze svolavatelů (respondent č. 2) uvedl: *„Zveme rodiče, zástupce škol – ti se zúčastňují ochotně, lékaře – ti se zúčastňují již méně ochotně, okresní policii, státní zástupce, probační a mediační službu zveme pokud podle nás představuje přínos – ta se snaží účastnit. Dále zveme a účastní se diagnostický ústav. Středisko výchovné péče zveme pouze v případě, že historicky spolupracovala s dítětem a s rodinou a ne když chceme, aby potenciálně spolupracovala s rodinou a s dítětem.*“ Další ze svolavatelů respondent č. 3 a 4 jmenovali organizace: zástupci ze škol, SVP, PMS, o.s, se kterými rodina dlouhodobě pracuje, pracovníci ústavu, státní zastupitelství. Všechny jmenované subjekty zazněly i ve vyjádření respondentů č. 7, 8, a 9. Přičemž respondent č. 9 uvedl: *„Účastníkem by měl být vždy ten, kdo je do případu zainteresován.*“ Respondent č. 5 se vyjádřil, že ho k účastníkům případových konferencí napadá, že se nedaří zastihnout státního zástupce, jeho zkušenost je taková, že se státní zástupce případových konferencí neúčastní, což je škoda. Respondent č. 6 k výběru účastníků na případových konferencích uvádí: *„Čím větší penzum lidí, tím lepší, více názorů, např. kdyby byl účastníkem trenér, který může znát dotyčného lépe a jinak. Co se výběru účastníků týče, měl by se najít někdo, kdo je podporou v náhledu na klienta – jestli někdo takový je, někdo, kdo řekne něco pozitivního. Může se totiž stát, že děje-li se něco špatně, tak klient neuslyší nic dobrého.*“ Respondent č. 6 se tedy domnívá, že by se při výběru účastníků mělo přihlížet i k tomu, aby klient slyšel o sobě i něco pozitivního, aby byl případně motivován ke změně a nebyl vystavován pouze kritice. Na otázku jak jsou vybíráni účastníci případových konferencí uvedl respondent č. 2: *„Účastníci se vybírají podle vyhodnocení situace, podle toho s kým mladistvý spolupracuje v době, kdy s ním pracujeme my. Např. zástupce základní školy, etoped u výchovných problémů nebo lékař, je-li podezření na ADHD. Lékaři nechtějí chodit, jen vyjímečně, vnímají to jako konflikt a nechtějí na rodiče tlačit, podle mého názoru se jim to tluče s jejich profesní etikou.*“ Tento respondent potvrzuje již řečené, tedy to, že se jako účastníci vybírají ti, co s mladistvým aktuálně pracují, mají k situaci co říci a mohou být pro řešení problému přínosem.

Dílčí shrnutí

DVO4: *Jak vnímají představitelé zainteresovaných subjektů účastníky případových konferencí?* Tato otázka zjišťuje, jak vnímají jednotliví respondenti účast rodiny a mladistvého na případových konferencích, jaké jsou nejčastěji se účastníci zainteresované subjekty, a co je k výběru účastníků případových konferencí napadá. O účasti rodiny a mladistvého na případových konferencích se respondenti vyjadřovali jako o velmi důležité, nezbytné a jako o hlavním smyslu případových konferencí. Jeden z respondentů se vyjádřil, že případové konference vrací kompetenci rozhodovat zpět do rodiny. Ze zainteresovaných subjektů byli jmenováni: zástupci škol, diagnostický ústav, středisko výchovné péče, probační a mediační služba, státní zástupce, lékaři, okresní policie a trenér volnočasového kroužku. Účastníkem případové konference by měl být ten, kdo je do případu zainteresován. Jeden z respondentů se vyjádřil, že při výběru účastníků by mělo být přihlíženo k tomu, aby o mladistvém zaznělo i něco pozitivního.

6.4.5 Důvody pro svolání případových konferencí

Zde se věnuji dílčí výzkumné otázce DVO5: *V jakých případech se případové konference konají nejčastěji?* Respondent č. 1, 2, 3, a 4 jsou v roli svolavatele případových konferencí, proto také uvádí důvody, pro které případové konference svolávají nejčastěji a ostatní respondenti uvádějí, v jakých případech jsou k případovým konferencím nejčastěji zváni. Respondent č. 1 uvádí: *„Dá se říci, že nejčastěji je pořádáme před podáním návrhu na soud, dále vždy při změně výchovného prostředí a při přemístění. Naši roli je zjistit informace pro soud. Případové konference se pořádají v návaznosti na výchovné problémy a může zde být přidružena i trestná činnost. Při samostatné trestné činnosti se pořádají případové konference například jedná-li se o trestnou činnost opakovanou, ale po spáchání jednoho trestného činu není případová konference pravidlem. Čistě z důvodu trestné činnosti se tedy nepořádá.“* Respondent č. 1 uvádí jako důvod pro svolávání případové konference: návrh na soud, změnu výchovného prostředí, přemístění, výchovné problémy, přidruženou trestnou činnost. Respondent č. 2 nejprve neuvádí důvody jmenovitě, ale stručně se vyjadřuje: *„Případové konference svoláváme tehdy, když se dá očekávat, že tým odborníků přinese návrhy, jak situaci zlepšit.“* Po dotázání na konkrétní důvody pro svolávání jmenuje obdobně jako respondent č. 1: *„hrozící umístění do ústavní výchovy, před podáním návrhu na soud,*

výchovné problémy a přidruženou trestnou činnost.“ Respondent č. 4 uvádí též výchovné problémy, hrozící ústavní výchova, jakýkoliv návrh na soud. Pracovníci probační a mediační služby (respondent č. 5 a 6) shodně uvádějí jako důvod, pro který jsou k případovým konferencím zváni nejčastěji, když je klientovi dáno opatření dohled probačního úředníka, který se jeví jako neúčelný (zřejmě nepovede k cíli) a rozhoduje se, zda se podá návrh na ústavní výchovu či nepodá. Respondent č. 6 se vyjádřil: *„Dá se říci, že my se do spolupráce s OSPOD dostáváme, až když dojde k protiprávnímu jednání, s OSPOD máme tedy společný jen drobný výsek klientely, především se jedná o opatření dohled probačního úředníka. Nejčastěji se jedná o situace, kdy se dá říci, že to vypadá, že dohled nepovede k cíli, rodiče si nevědí rady, hrozí určité ohrožení např. v podobě ústavní výchovy. Dále se dá říci, že se jedná o případy, kdy rodiče situaci nezvládají a kdy by mohl být přínosem jiný pohled. Často v případech, kdy nikoho nenapadá jiná varianta, než umístění do ústavní výchovy.“* Znamená to tedy, že probační a mediační služba je přizvaná vždy jen v případech, kdy se jedná o protiprávní jednání. Nejčastěji jde o případy těch klientů, kterým bylo uloženo opatření dohled probačního úředníka. Jako další přidružené faktory, které vedou ke svolání případových konferencí, které spatřuje respondent č. 6 jsou: hrozící ohrožení, bezradnost rodičů, možnost přínosu v podobě jiného pohledu. Respondent č. 5 uvedl: *„nejčastěji jde o případy, kdy má klient uloženo opatření dohled probačního úředníka a rozhoduje se, zda bude podán návrh na uložení ústavní výchovy nebo nebude. Skoro všechny případy se toho týkaly. Rozhoduje se, co s případem dál. Už jsem se ale účastnila i případových konferencí, kdy kurátor doporučil spolupráci s pracovníkem probační a mediační služby, šlo o možnost navázání spolupráce a klienta jsem tedy ještě neznala.“* Podle vyjádření pracovníků probační a mediační služby, jsou nejvíce zváni k případovým konferencím, kde se rozhoduje o podání návrhu na ústavní výchovu, kterému předchází bezradnost rodičů a absence jiné varianty, než je právě ústavní výchova. Respondent č. 5 uvedl jako další důvod navázání spolupráce mezi klientem a pracovníkem probační a mediační služby. Respondent č. 7 uvádí: *„Většinou jde o zhoršující se výchovné problémy, např. žáci nechodí do školy apod.“* Výchovné problémy, které se zhoršují, uvádí i respondent č. 8. Respondent č. 9 (etoped diagnostického ústavu) uvádí, jako nejčastější důvody, kdy se účastní případových konferencí, již zmíněné podání návrhu na uložení ústavní výchovy a přemístění z jejich ústavu do ústavu jiného nebo obráceně (z jiného ústavu do toho jejich). Respondent č. 3 uvedl: *„Případové konference pořádáme před každým soudním jednáním, tj. pokud chci dát návrh na dohled, na ústavní výchovu, pokud má být dítě přemístěno do jiného ústavu, zrušení ústavní výchovy či dohledu.“*

Tato pracovnice jmenuje mimo situace, které zmiňovali i ostatní respondenti jako jediná zrušení opatření dohledu probačního úředníka a zrušení ústavní výchovy.

Tabulka 6: **Důvody pro svolávání případových konferencí**

důvody pro svolávání případových konferencí	čísla respondentů	počet respondentů
návrh na soud	respondent č. 1, 2, 4, 3	4
přemístění	respondent č. 1, 9, 3	3
výchovné problémy	respondent č. 1, 2, 4	3
přidružená trestná činnost	respondent č. 1,2	2
hrozící ústavní výchova změna výchovného prostředí	respondent č. 1, 2, 4, 5, 6, 9	6
očekávání, že tým odpobrníků přinese řešení situace	respondent č. 2	1
rozhodování o uložení opatření dohledu probačního úředníka	respondent č. 5, 6, 3	3
hrozící nebezpečí	respondent č. 6	1
bezradnost rodičů	respondent č. 6	1
přínos jiného pohledu	respondent č. 6	1
doporučená spolupráce	respondent č. 5	1
zhoršující se výchovné problémy	respondent č. 7, 8	2
zrušení ústavní výchovy	respondent č. 3	1
zrušení opatření dohledu probačního úředníka	respondent č. 3	1

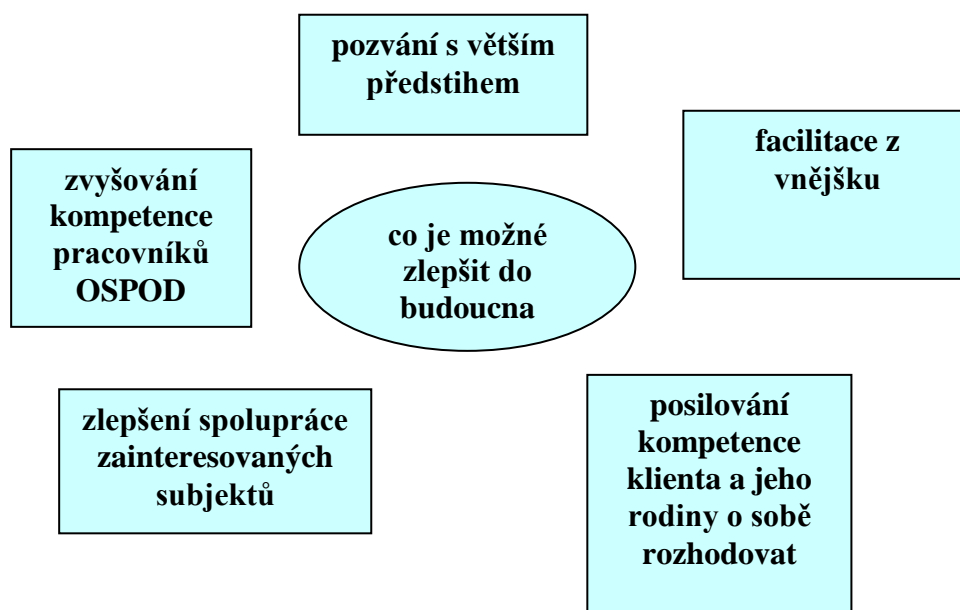
Dílčí shrnutí

DVO5: *V jakých případech se případové konference konají nejčastěji?* Zde jsem se zabývala otázkou, v jakých případech je případová konference svolávána nejčastěji. Důvody pro svolávání jsou uvedeny v tabulce 7. Na tuto otázku uvedlo všech devět respondentů hned několik důvodů.

6.4.6 Co je možné zlepšit

Na otázku *Co je možné na pořádání případových konferencích zlepšit?* byli dotázáni všichni respondenti. Tato otázka je zároveň dílčí výzkumnou otázkou č. 6 (DVO6). Respondent č. 1 uvedl: *„nenapadá mě nic, co by se mohlo na pořádání případových konferencí zlepšit, metoda se osvědčila a jedná se o jedinou ze změn, kterou hodnotím pozitivně.“* Shodně uvádějí i respondenti č. 3, 4, 7, 9, že ke zlepšení je nic nenapadá. Respondent č. 4 uvedl: *„Není asi nic, co by bylo potřeba zlepšit. Metodika k nim je zpracována dobře a nástroj je zaveden dobře.“* Respondent č. 2, který je současně také v roli svolavatele uvedl: *„Jako doporučení do budoucna, co by bylo možné zlepšit, mě napadá, že by případové konference měly facilitovat organizace stojící mimo OSPOD, facilitovat by určitě neměl ten, kdo s rodinou pracuje, aby to mělo náznak neutrality. Vyhovovalo by nám, aby existovaly obecně prospěšné společnosti, které by facilitaci dělaly a my se domlouvali přímo s nimi.“* Podobně se vyjadřuje i respondent č. 6 (pracovník Probační a mediační služby Jablonec n. Nisou): *„Dobré by bylo, kdyby případové konference pořádal někdo z venku, mimo OSPOD, někdo, kdo jim rozumí, profesionální facilitátor.“* Respondenti 1 a 6 navrhují tedy jako zlepšení pro budoucnost pořádání případových konferencí existenci profesionálního facilitátora, který nebude pracovně v případě zainteresován, a který si profesionálně poradí s moderací případových konferencí. Za nejschůdnější navrhuje respondent č. 1 existenci obecně prospěšných společností, které by se na tuto problematiku specializovaly a OSPOD, by se při pořádání případových konferencí domlouvaly přímo s nimi. Jako další možné zlepšení do budoucna uvádí respondent č. 6: *„Nezaměňovat případovou konferenci s výchovnou komisí a nevnucovat klientovi řešení z venku, klient a rodina by měli být posilováni v kompetenci rozhodovat o sobě sami a případová konference by měla být pouze v doporučení a v navrhování řešení. Případové konference by měly být nastaveny tak, že se budou brát v potaz názory klienta, řešení by mělo být v možnostech klienta, který ví nejlépe, kde je problém. Můžeme totiž nastavit podmínky, že je klient nebude schopen splnit. S tím by si měl umět poradit profesionální facilitátor“* Dalším zlepšením do budoucna, které uvádím je tak: posilování kompetence klienta a jeho rodiny o sobě rozhodovat. Současně zde znova zaznívá potřeba profesionálního facilitátora. Respondent č. 5 k otázce po zlepšení pořádání případových konferencí uvedl: *„Zlepšit by se dalo, což považuju i za kořen problému, spolupráce subjektů, které se tím zabývají, které jsou zainteresovanými subjekty. Dále by měly být důsledně zvyšovány kompetence pracovníků OSPOD.“* Respondent č. 5 jako doporučení do budoucna tedy uvedl: zlepšení spolupráce zainteresovaných subjektů a zvyšování

kompetence pracovníků OSPOD, což odporuje vyjádření respondenta č. 6, který se naopak domnívá, že by měly být posilovány kompetence rodiny a klienta. Respondent č. 8 uvedl, že by uvítali, kdyby byli na případové konference zváni s větším předstihem. „*Někdy se stává, že jsme pozváni s předstihem, který je kratší než jeden týden. V těchto případech se nemůžeme z důvodu vytíženosti účastnit, i když bychom rádi.*“ Tento poznatek mě přivedl na další možnou otázku, viz. níže.

obrázek 4: Co je možné na pořádání případových konferencí zlepšit?

➤ **S jakým předstihem jste zváni na případové konference? Je tato doba dostatečná?**

Tato otázka byla položena pouze respondentům, kteří jsou představiteli subjektů, kteří jsou na případové konference zváni. Nebyla tedy položena svolavatelům. Tři respondenti uvedli, že je doba dostatečná (sedm až deset dnů). Jedna respondentka uvedla, že byla na případovou konferenci již pozvána na poslední chvíli (asi dva dny předem) a jedna respondentka (pracovnice střediska výchovné péče) uvádí, že je doba nedostatečná a jedná se i o důvod, proč nejsou schopni se případových konferencí účastnit.

Dílčí shrnutí

DVO6: *Co je možné na pořádání případových konferencí zlepšit?* Čtyři respondenti uvedli, že je ke zlepšení případových konferencí nic nenapadá. DVa respondenti uvedli, že by jako doporučení do budoucna navrhovali facilitaci z venku, aby měli případové konference náznak neutrality. Dalšími doporučeními jsou: posilování kompetence klienta a jeho rodiny o sobě rozhodovat, zlepšení spolupráce zainteresovaných subjektů, zvyšování kompetence pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pozvání na případovou konferenci s větším předstihem. Součástí této dílčí výzkumné otázky bylo zjistit, s jakým předstihem jsou respondenti zváni na případové konference a zda tuto dobu považují za dostatečnou. Tři respondenti uvedli dobu sedm až deset dnů a označili ji za dostatečnou. Dva respondenti uvedli dobu za nedostatečnou a jeden respondent uvádí nedostatečnost této doby jako možné zlepšení do budoucna a zároveň důvod, proč se případových konferencí neúčastní.

6.4.7 SWOT analýza

Vyhotovila jsem tzv. SWOT analýzu, tedy přehled silných a slabých stránek, rizik a příležitostí případových konferencí tak, jak je vnímají jednotliví představitelé zainteresovaných subjektů, a které uvedli v průběhu rozhovorů.

Analýza silných a slabých stránek, příležitostí a rizik tzv. SWOT analýza hodnotí silné (Strengths) a slabé stránky (Weaknesses) příležitosti (Opportunities) a rizika (Threats) organizace, předkládaného projektu či analytických poznatků. Odtud pochází zkratka SWOT (Šimková, 2009).

Ve SWOT analýze jsou stručně a srozumitelně uvedeny silné a slabé stránky, příležitosti a rizika. S pomocí SWOT analýzy je možné vyhodnotit fungování projektu a nalézt problémy nebo nové možnosti.

S pomocí SWOT analýzy jsem rozpracovala čtyři skupiny, které se týkají případových konferencí a které byly zjištěny z rozhovorů s respondenty.

S = silné stránky (Strengths)

W = slabé stránky (Weaknesses)

O = příležitosti (Opportunities)

T = rizika (Threats)

Tabulka 7 : SWOT analýza případových konferencí

Silné stránky - S	Slabé stránky - W
S1 – rozmanitost pohledů různost názorů S2 – přítomnost rodiny S3 – aktivita rodiny S4 – interaktivní reakce S5 – možnost objektivního posouzení S6 – motivace pro klienta S7 – možnost pozitivního náhledu S8 – více síly při dodržování plánu S9 – osobní poznání	W1 – nedostatečný předstih pozvání W2 – časová náročnost W3 – personální zatížení W4 – organizační náročnost W5 – finanční náročnost
Příležitosti - O	Rizika - T
O1 – facilitace, moderace z vnějšku O2 – posilování kompetence klienta a jeho rodiny o sobě rozhodovat O3 – zlepšení spolupráce zainteresovaných subjektů O4 – prohloubení již existující spolupráce O5 – větší předstih pozvání O6 – hledání pozitivního pohledu	T1 – devastace klienta T2 – chybějící pozitivní náhled T3 – absence neutrality ze strany moderátora T4 – nezvládnutá moderace případové konference T5 – pasivita klienta a jeho rodiny

Silné stránky byly stanoveny především z částí výzkumu, které se věnovaly přínosům případových konferencí a jejich hodnocením. Silných stránek bylo stanoveno celkem devět. Bod S1 (rozmanitost pohledů a různost názorů) uvedlo nejvíce respondentů. Tato silná stránka případových konferencí spočívá v tom, že všichni zúčastnění slyší zároveň názory všech ostatních, na problém je nahlíženo z pohledu všech zainteresovaných subjektů, což přináší možnost objektivního posouzení, kterou uvádím pod bodem S5. Možnost objektivního posouzení znamená, že rodiče slyší názory i od jiných odborníků a nemohou již poukazovat na případnou zaujatost některého ze subjektů a zároveň nedochází ke zmatku při předávání informací. Na případových konferencích se mohou objasnit případné nejasnosti, nedorozumění a nemůže dojít k zamlčení některých informací. Bod S2 (přítomnost rodiny) dává rodině možnost se vyjádřit a stát se součástí rozhodovacího procesu, který se jí přímo dotýká. Bod S3 (aktivita rodiny) spočívá v tom, že rodina je aktivním činitelem a stává se

kompetentní o sobě rozhodovat. Silná stránka případových konferencí uvedena pod bodem S4 (interaktivní reakce) znamená, že všichni zúčastnění mají možnost na názory a pohledy ostatních ihned reagovat. Bod S6 (motivace pro klienta) představuje názor, že případová konference je pořádána především kvůli klientovi a pro něj by měla být největším přínosem. Klient by zde měl nacházet podporu, motivaci a zdroje pro případnou změnu. Silná stránka S7 (možnost pozitivního náhledu) představuje názor, že sejdou-li se různé subjekty, je možné nalézt nějaký pozitivní náhled na klienta, což je pro jeho motivaci jednoznačně přínosem. Bod S8 (více síly při dodržování plánu) spočívá v tom, že více subjektů může dohlížet na plnění plánu, který je na případové konferenci stanoven. Silná stránka uvedena pod bodem S9 (osobní poznání) znamená, že se poznají všechny zainteresované subjekty navzájem, což může usnadňovat jejich spolupráci. Navíc subjekty, které znají klienta, rodinu a případ pouze „z papíru“, je poznají osobně.

Slabé stránky případových konferencí byly stanoveny zejména z části výzkumu, který se věnoval nevýhodám případových konferencí. Ze slabých stránek uvádím nejčastěji jmenovanou nevýhodu, kterou je časová náročnost (W2). Ostatní uvedené slabé stránky W3 (personální zatížení), W4 (organizační náročnost), W5 (finanční náročnost) nějak souvisejí s uvedenou časovou náročností. Tyto slabé stránky znamenají, že případová konference zabírá pracovníkům čas, který musí využívat k plnění běžných pracovních povinností a někdy není v jejich silách se na případovou konferenci uvolnit. Většina sociálních úřadů je velmi personálně vytižena a pracovníci mají velký počet klientů. S těmito slabými stránkami souvisí i bod W1 (nedostatečný předstih pozvání). Tuto slabou stránku uvedli dva z respondentů. Jedna respondentka neshledává tuto dobu jako dostatečnou a vzhledem k pracovnímu vytižení se není schopna případových konferencí účastnit. V těchto případech posílá místo sebe zprávu, což podle mého názoru není účelem případové konference a je v rozporu s jejími principy.

Příležitosti případových konferencí byly stanoveny zejména z části výzkumu, který se věnoval tomu, co je možné na případových konferencích zlepšit. Tato část je zároveň i doporučením do budoucna pro efektivnější využívání případových konferencí. Celkem stanovuji šest příležitostí. Příležitost uvedená pod bodem O1 (facilitace, moderace z vnějšku) znamená, že organizacím by vyhovovalo, kdyby byla případová konference moderována profesionálním moderátorem. Případovou konferencí by tak neorganizovali orgány sociálně-právní ochrany dětí. Takto pořádaným konferencím by nechyběla neutralita. Možností je existence obecně prospěšných společností, které by případové konference moderovaly a organizovaly. Orgány sociálně-právní ochrany dětí by zadávaly organizaci případových

konferencí k těmto společnostem a domlouvaly by se přímo s nimi. Další příležitost je uvedena pod bodem O2 (posilování kompetence klienta a jeho rodiny o sobě rozhodovat), tento bod představuje názor, že by klientovi a rodině nemělo být vnucováno řešení z venku, případová konference by měla spočívat v pouhém navrhování a doporučování řešení, přičemž hlavní odpovědnost a hlavní rozhodovací moc by měla být na straně klienta a jeho rodiny. S tímto by si měl umět poradit právě profesionální facilitátor. Jako další doporučení uvádím příležitosti uvedené pod body O3 a O4, tedy zlepšení spolupráce zainteresovaných subjektů a prohlubování již existující spolupráce. Příležitost uvedená pod bodem O5 (větší předstih pozvání) již byla zmíněna v slabých stránkách případových konferencí, což znamená, že by mohla být zároveň příležitostí do budoucna. V případě, že by byla doba pozvání delší, dařilo by se některým organizacím se případových konferencí účastnit častěji a docházelo by k jejich efektivnějšímu uplatňování. Poslední příležitost je uvedena pod bodem O6 (hledání pozitivního pohledu) a představuje názor, že při pořádání případových konferencí a výběru jejich účastníků by mělo být přihlíženo k tomu, aby na případové konferenci zazněl alespoň jeden pozitivní pohled na klienta (je-li takový). Klient se může na různých místech chovat jinak a bylo by vhodné pátrat, zda se nemůže o klientovi vyjádřit pozitivně např. trenér volnočasového kroužku. Pozitivní pohled může mít velký vliv na motivaci klienta.

Rizika byla stanovena z celého výzkumu. Celkem bylo stanoveno pět rizik, přičemž některá spolu úzce souvisí a jejich problematika byla zmíněna i v ostatních skupinách SWOT analýzy. Rizika uvedená pod bodem T1 a T2 (devastace klienta a chybějící pozitivní náhled) znamenají, že když se subjekty sejdou a chybí zde pozitivní pohled na klienta, (je těžké najít něco pozitivního) může to mít na něj devastující účinek. Případová konference tak může potvrzovat, že je všechno špatně. Další dvě rizika spolu také úzce souvisí a to riziko T3 a T4 (absence neutrality ze strany moderátora a nezvládnutá moderace případových konferencí). Absence neutrality může být rizikem v zaujatosti případové konference. Nezvládnutá moderace znamená, že se případová konference může vymknout, mohou zde začít vyvstávat negativa nebo nevhodné emoce. S moderací by si měl poradit právě profesionální facilitátor, jak již zaznělo v příležitostech případových konferencí.

Závěr

Hlavním tématem mé diplomové práce byla ochrana kriminální mládeže. Zaměření práce bylo stanoveno na základě témat, kterým se věnovaly první dvě kapitoly. První kapitola se zabývala rizikovou mládeží. Tento pojem byl vysvětlen v celé šíři jeho možného pojmání. Z problematiky rizikové mládeže jsem se v práci dále zaměřila na téma kriminality. Kriminalita mládeže byla charakterizována prostřednictvím jejích specifíků (ve způsobu páchaní a motivaci k páchaní protiprávní činnosti). Druhá kapitola se zabývala oblastí sociálně-právní ochrany dětí, přičemž bylo popsáno její užší a širší pojetí. Dále byl zjištěn právní rámec SPOD a popsáno dítě, kterému jsou její aktivity směřovány. Pro účely práce byla SPOD definována jako intervence státu, které zabezpečují dětem zvláštní ochranu a zacházení.

V dalších kapitolách se práce zabývala ochranou mládeže, která se dopustila protiprávního činu (dle TZ). Třetí kapitola se věnovala ochraně mládeže v pojetí ZSM, jeho účelem, zásadami a jeho východiskem, tj. restorativní justici. Dále byla vysvětlena konkrétní opatření na ochranu mládeže, která se dopustila trestného činu, tj. trestní odpovědnost a trestání. Práce tedy popsala a vysvětlila přístup, který je uplatňován v soudnictví nad mládeží. Čtvrtá kapitola se věnovala některým subjektům, které se zabývají ochranou mládeže v průběhu vyšetřování trestného činu a při ukládání sankce. Konkrétně byla pozornost věnována orgánu sociálně-právní ochrany dětí, probační a mediační službě, orgánům činným v řízení ve věcech mládeže a některým dalším subjektům (např. diagnostický ústav a středisko výchovné péče). V dalších částech práce jsem se zaměřila na případové konference jako na jednu z metod sociální práce s rizikovou mládeží páchající trestnou činností a formě spolupráce zainteresovaných subjektů, kterým se věnovala kapitola čtvrtá. Případové konference byly zavedeny do praxe v relativně nedávné době a to novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti od 1.1.2013, proto se jedná o tématiku aktuální. V páté kapitole se věnuji pojmu případová konference, jejím cílům, principům, zásadám a účastníkům.

Cílem práce bylo „zjistit, jak případové konference jako metodu sociální práce a formu spolupráce vnímají jednotliví představitelé subjektů zabývajících se rizikovou mládeží v souvislosti s její kriminalitou.“ Chtěla jsem zjistit, jaký názor mají tito odborníci na některé aspekty týkající se organizace a realizace případových konferencí, jaké mají názory na přínosy případových konferencí, zda spatřují některé nevýhody případových konferencí a jaká doporučení navrhují pro jejich efektivnější uplatňování do budoucna. Tímto cílem se zabývá

kapitola šestá s názvem *Případové konference z pohledu představitelů subjektů zabývajících se rizikovou mládeží*. Na základě výzkumného cíle jsem si jako hlavní výzkumnou otázku stanovila: *Jak jednotliví představitelé zainteresovaných subjektů zabývajících se rizikovou mládeží vnímají případové konference jako nástroj sociální práce pro řešení případů souvisejících s kriminalitou?* Na tuto otázku odpovídám pomocí šesti dílčích výzkumných otázek. Jako výzkumnou strategii jsem zvolila výzkum orientovaný kvalitativně. Výzkumným souborem se stalo devět respondentů, kteří jsou představiteli subjektů, které se zabývají rizikovou mládeží a účastní se případových konferencí. Jako metodu sběru informací jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Výsledky výzkumu jsou uvedeny v podkapitole *analýza rozhovorů*. Výsledky výzkumu byly zpracovány pomocí otevřeného kódování do jednotlivých podkapitol. Konkrétní výsledky výzkumu uvádím: hodnocení případových konferencí (včetně zkušeností respondentů s případovými konferencemi), přínos případových konferencí, nevýhody případových konferencí, účastníci případových konferencí, důvody pro svolávání případových konferencí a co je možné zlepšit. Výsledky výzkumu shrnuji ve SWOT analýze, která zároveň slouží jako doporučení do budoucnosti pro efektivnější uplatňování případových konferencí v praxi.

Použitá literatura a informační zdroje

BECHYŇOVÁ, V. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. 1 vyd. Praha: Portál, 2012, 160 s. ISBN 978-80-262-0181-6.

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ M. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. 1 vyd. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

BENDL, S. *Neukázněný žák*. 1 vyd. Praha: ISV, 2004. 100 s. ISBN 80-7178-252-1.

ČERNÍKOVÁ, V. a kol., *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČICHOŇ, M. *Sociálně-právní ochrana dětí a mládeže. I. Díl*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. 44 s. ISBN 80-7042-363-3

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, 374. s. ISBN 80-246-0139-7

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido, 2010. 259 s. ISBN 978-80-7315-185-0

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2

HOLCR, K. a kol. *Kriminologie*. 1 vyd. Praha: Nakladatelství Leges, 2009. 190 s. ISBN 978-80-87212-23-3

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4

JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou*. 1 vyd. podle právního stavu k 1.9.2004. Praha: Linde, 2004. 143 s. ISBN 80-7201-493-5.

KAHOUN V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007. 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5

KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 165 s. ISBN 80-7041-135-X

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1

LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 380 s. ISBN 80-7178-548-2

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. 335 s. ISBN 80-7178-226-2

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, O. a kol. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.

MÜHLPACHR, P. *Speciální pedagogika*. 1 vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 225 s. ISBN 80-7178-252-1

MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, 606 s. ISBN 80-7179-878-9

NOVOTNÁ, V., FEJT, F. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2009. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., BRABENEC, F. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí: komentář*. 2. vyd. Praha: Linde, 2000. 277 s. ISBN 80-86131-26-2

NOVOTNÝ, O. *Trestní právo hmotné: I. Obecná část*. 3. vyd. Praha: Codex, 1997. 328 s. ISBN 80-85963-24-8

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha: ASPI, 2008. 528 s. ISBN 978-80-7357-377-5

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8

SCHELLEOVÁ I. a kolektiv, *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004. 250 s. ISBN 80-86432-82-3

SOLOTÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. a kol., *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, svazek 59*. Vydaly Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000. 319 s. ISBN 80-902656-1-8

STRAUSS, A. CORBIN J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1 vyd. Brno: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-85834-60-1.

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ L., DOUBRAVOVÁ D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 216 s. ISBN 978-80-7367-752-2

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEDOVÁ K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3

VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti: kapitoly z etopedie I*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6

VOJTOVÁ, V. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 332 s. ISBN 978-80-210-5159-1.

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-02

ZÁSADY PŘÍPADOVÝCH KONFERENCÍ: Informační materiál poskytnutý na Orgánu sociálně-právní ochrany dětí Magistrátu města Jablonec n. Nisou

Právní předpisy

- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb. Trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dítěte, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 283/1993 Sb. o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Úmluva o právech dítěte. Sdělení č. 104/1991 Sb., které bylo přijato valným shromážděním OSN v roce 1989 a od roku 1991 je součástí právního pořádku ČR.
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.
- zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.
- Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 21. ledna 2012, kterým se upravuje systém práce a postup příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti na mládeži.

Internetové zdroje:

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Manuál k případovým konferencím.*

Dostupné z: www.mpsv.cz

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Metodické doporučení MPSV č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případových konferencích.*

Dostupné z: www.mpsv.cz

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, *Legislativa a systém sociálně právní ochrany dětí.*

Dostupné z: www.mpsv.cz

MINISTERSTVO VNITRA, *Hodnocení systému péče o ohrožené děti - systém včasné intervence.*

Dostupné z: www.mvcr.cz

POLICIE ČR, *Statistické přehledy.*

Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY.

Dostupné z: www.pmscr.cz

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, *Metodické standardy*. Dostupné z: www.pmscr.cz/odborne-cinnosti/

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY, *Statistika*.

Dostupné z: www.pmscr.cz/statistika/

ŠČERBA, F., *Sankcionování mladistvých, Kriminalistika:čtvrtletník pro teorii a praxi*.

Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/index.htm>

Příloha A

Tazatelské otázky

- 1) Dá se říci v jakých případech se případové konference pořádají nejčastěji, jakých se účastníte nejčastěji u kriminální mládeže?
- 2) Jaké jsou nejčastěji se účastníci zainteresované subjekty a jak to vidíte vy?
- 3) Vaše zkušenost s případovými konferencemi, kolika jste se účastnil/la?
- 4) Jak hodnotíte případovou konferenci jako metodu sociální práce a formu spolupráce zainteresovaných subjektů?
- 5) Je podle Vás případová konference využívána dostatečně?
- 6) Jaké Vás napadají přínosy a pozitiva případových konferencí?
- 7) Napadají Vás nějaké nevýhody a negativa případových konferencí?
- 8) Napadá Vás něco, co by bylo možné na případových konferencích a jejich pořádání zlepšit či změnit?
- 9) Jak vnímáte, že jsou případové konference povinností ze zákona?
- 10) Jak je to s účastí dítěte/mladistvého na případových konferencích?
- 11) Jak vnímáte účast dítěte/mladistvého na případových konferencích?
- 12) Jak je to s účastí rodiny dítěte/mladistvého na případových konferencích?
- 13) Jak vnímáte účast rodiny dítěte/mladistvého na případových konferencích?
- 14) Jak se vybírají účastníci případových konferencí? Co Vás k tomu napadá?
- 15) S jakými se setkáváte reakcemi na pozvání na případovou konferenci?
- 16) S jakým předstihem jste zvaní na případové konference?
- 17) Je tato doba dostatečná?

Příloha B

Opatření ukládaná mladistvým

Dohled probačního úředníka

Obsahem je sledování a kontrola mladistvého probačním úředníkem (dále „úředník“), pozitivní působení na mladistvého a jeho odborné vedení. Sledováno je zejména chování mladistvého, výchovné působení osob odpovědných za výchovu a plnění povinností mladistvým. **Účelem** je jak „náprava“ mladistvého tak, aby se v budoucnu páčání protiprávní činnosti zdržel a vedl řádný život v souladu se zákonem tak, ochrana společnosti, k čemuž slouží zejména kontrola mladistvého. Mezi **povinnostmi** mladistvého v rámci dohledu úředníka patří: spolupráce s úředníkem; návštěva úředníka ve lhůtách, které určí; podávání informací, určených úředníkem a pro výkon dohledu důležitých (místo pobytu, zaměstnání, dodržování uložených výchovných omezení a povinností); umožnit úředníkovi vstup do obydlí, v kterém bydlí (§ 16 ZSM).

Probační program

„Probačním programem se rozumí zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimm omezení v běžném způsobu života... (§ 17 ZSM).

Probační program je uložen v případě, je-li to považováno za přínosné pro mladistvého nebo pro společnost. S účastí na probačním programu musí mladistvý souhlasit. Výkonem probačního programu je pověřen úředník, který o jeho ukončení a výsledku podává zprávu buď státnímu zástupci nebo soudu pro mládež, podle fáze trestního řízení. Nevykoná-li mladistvý řádně toto výchovné opatření, je rozhodnuto o jeho zrušení nebo přeměně. Probační programy schvaluje ministr spravedlnosti a jejich seznam je veden Ministerstvem spravedlnosti. **Účelem** probačního programu je zejména podpora vhodného sociálního zázemí mladistvého a jeho „náprava“ ve smyslu života v souladu se zákonem (§ 17 ZSM).

Výchovné povinnosti

Tento druh výchovných opatření spočívá v uložení zejména těchto povinností: bydlet s osobou odpovědnou za výchovu; usilovat o vyrovnání s poškozeným; přispět k odstranění následků provinění nebo nahradit škodu jím vzniklou (podle schopností); podrobit se léčeni na návykových látkách, které není ochranným léčením dle TZ; vykonat určitou prospěšnou

činnost (bezplatně, ve volném čase); podrobit se vhodnému terapeutickému, vzdělávacímu, doškolovacímu nebo rekvalifikačnímu programu (který není probačním programem), programu sociálního výcviku nebo psychologickému poradenství. Další ukládanou povinností může být povinnost zaplatit určitou peněžitou částku na pomoc obětem trestné činnosti. Tato povinnost bývá ukládána pouze za existence předpokladu, že je mladistvý schopen zaplatit ji z vlastních finančních prostředků, které má k dispozici. Při ukládání prospěšné činnosti a některého z programů, je přihlíženo ke zdravotnímu stavu a k tomu, aby nebyla narušována příprava na budoucí povolání. Prospěšná činnost může být uložena maximálně na čtyři hodiny denně, osmnáct hodin týdně a šedesát hodin celkem. V ustanovení o výchovných povinnostech je uvedeno, že se jedná zejména u tyto povinnosti, z čehož vyplývá že jde o výčet demonstrativní (§ 18 ZSM).

Výchovná omezení

Tento druh výchovných opatření spočívá v uložení zejména těchto omezení: neúčastnit se hazardních her; neužívat návykové látky; nenavštěvovat pro mladistvého nevhodné prostředí (zařízení, podniky, akce); nestýkat se s určitými osobami; nezdržovat se na určitém místě; nevlastnit a ani u sebe nedržet určité předměty; bez předchozího ohlášení úředníkovi neměnit místo pobytu a zaměstnání. Ukládaná výchovná omezení nesmí omezovat přípravu na budoucí povolání nebo výkon povolání či zaměstnání (§ 19 ZSM).

Napomenutí s výstrahou

Tento druh výchovného opatření má podobu výtky protiprávnosti činu, s upozorněním na následky případného dalšího protiprávního jednání. Výtka je uskutečňována v přítomnosti zákonného zástupce. Současně může být postižení mladistvého přenecháno zákonnému zástupci, škole nebo školskému zařízení. O výsledku postižení mají tyto subjekty povinnost zpětně soud nebo státního zástupce vyrozumět. Při uložení tohoto druhu výchovného opatření se na mladistvého hledí tak, jako by nebyl odsouzen (§ 20 ZSM).

Upustí-li soud od uložení trestního opatření, může věc vyřídit prostřednictvím napomenutí mladistvého, nebo tím, že postižení mladistvého přenechá zákonnému zástupci. Potrestání může přenechat též škole nebo školskému zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. V tomto případě si dopředu vyžádá jejich stanovisko. Zákonný zástupce, škola i výchovné zařízení mají povinnost vyrozumět soud o výsledku postihu

Příloha C

Rizika problémového chování

Rizika spojená s osobností dítěte

Mezi rizikové faktory na straně osobnosti dítěte řadíme genetické dispozice, jako např. impulzivitu, sníženou sebekontrolu, snížený sklon k úzkostnému prožívání apod. Jejich rizikovost spočívá v možnosti disharmonického vývoje a v agresivním nebo jinak nevhodném způsobu reagování. V dětství se genetické dispozice projevují především na úrovni temperamentu. Další skupina rizikových faktorů souvisí s poruchou nebo s oslabením CNS, přičemž významný vliv má zejména syndrom hyperaktivity a dále např. emoční labilita (Vágnerová, 2004).

Další faktor spojený s osobností dítěte, který je možno považovat za rizikový, představuje příslušnost k mužskému pohlaví. Obecně známým faktem je, že muži se dopouštějí trestné činnosti častěji než ženy, a to ve všech dobách, společnostech i kulturách. Tato skutečnost bývá vysvětlována vyšší mírou agresivity u mužů, která je vrozená (Matoušek, 1998).

Za rizikový faktor bývá považována i celkově snížená úroveň rozumových schopností, v jejímž důsledku je jedinec znevýhodňován již od dětství. Zoubková (2001) uvádí, že jedinec se sníženou úrovní rozumových schopností je handicapován v mnoha situacích, např. vyvolává nepříznivé reakce sociálního okolí, je neúspěšný ve školních výsledcích a obtížněji se u něj utvářejí sociální dovednosti (např. empatie, schopnost řešit konflikty apod.). K tomu je možné uvést názor, který zmiňuje Vágnerová (2001), a sice, že sníženou úroveň inteligence nelze považovat za faktor, který by se na vzniku poruchového chování podílel nějakým zásadním způsobem. Jednak proto, že se můžeme setkat i s asociálními jedinci s inteligencí nadprůměrnou a více, než samotná snížená inteligence, přispívají k poruchovému chování faktory, jako je např. „sociokulturní zanedbanost“, ve spojení se školním neúspěchem. Mezi další možná rizika spojená s individualitou dítěte patří: postižení, nemoc, úraz, nedonošenost nebo nízká porodní váha (Vojtová, 2008).

Rizika spojená s rodinou

Rodina je pro jedince nejvýznamnější sociální skupinou, v níž je nejsilněji ovlivněn a to v pozitivním i v negativním smyslu. Pro vývoj dítěte je kvalita vazby mezi ním a rodičem, případně jinými členy rodiny, klíčová.

Riziko mohou představovat rodiče, kteří v důsledku nějaké anomálie, nejsou schopni uspokojivě plnit svou rodičovskou roli (např. rodiče s poruchami osobnosti, alkoholici, asociální jedinci, jedinci emočně chladní apod.) (Vágnerová, 2004).

Jak uvádí např. Kraus (2010), rizikových faktorů, působících na jedince v rodinném prostředí, může být celá řada, tj. od faktorů demografických, (např. extrémní věk rodičů, početná rodina, apod.), přes faktory kulturní a ekonomické (životní styl, životní úroveň, trávení volného času apod.).

Vojtová (2008) shrnuje rizikové faktory spojené s rodinou na faktory, týkající se systému rodiny (nepřítomnost jednoho z rodičů) a jeho fungování, faktory související s chováním rodičů (např. nedostatek kontroly nad dítětem) a s jejich výchovným stylem (uplatňování disciplíny). Přičemž za nejrizikovější považuje nedostatek vřelosti, v jehož důsledku, jak uvádí např. Vágnerová (2004), může vzniknout subdeprivační zkušenost dítěte. Jedná se zejména o problém rodin, které fungují spíše formálně, dítěti chybí pocit bezpečí a citové akceptace.

K rizikovým faktorům, které jsou rizikové zejména s ohledem na syndrom CAN, řadíme: výskyt zneužívání dětí v rodinné anamnéze jednoho z rodičů, děti s postižením, nevlastní dítě nebo nevlastního rodiče (Peštová, 2007).

Rizika spojená se společností

Rizikové faktory, existující na straně společnosti, můžeme rozdělit na rizika spojená s vlivem lokálního prostředí a s vlivem celospolečenského klimatu. Mezi tyto vlivy řadí Vojtová (2008) např. vliv životních podmínek, hustoty zalidnění, socioekonomické úrovně, kriminální činnosti v sociálním okolí, rasismu, diskriminace, dostupnosti a kvality podpůrných služeb apod. Obecně známým rizikovým faktorem je také vliv závadových part, delikventních a asociálních skupin. Velký vliv je přičítán též médiím a jejich obsahu (např. násilí), možnostem trávení volného času a anonymitě velkých měst a sídlišť.

Rizika spojená se školou

Za rizika, spojená se školou, můžeme řadit nepřiměřenou školní zátěž, školní neúspěch a selhávání, rizika související s nevhodným působením učitele na dítě, což může být dáno jeho nepřipraveností na práci s jedinci s poruchovým chováním. Dále

je škola považovaná za prostředí vzniku závadových a asociálních part. Významným rizikovým faktorem je také přítomnost šikany, negativní postoj ke škole apod. (Vojtová 2008, Peštová, 2007).

Jmenovaná rizika jsou ve vzájemné interakci, tzn., že se společně ovlivňují a existence jednoho, může podmiňovat vznik nebo zvyšovat pravděpodobnost vzniku faktoru jiného. Případně vzniklá porucha a její závažnost je závislá na množství a druhu faktorů, které na jedince působí a na tom, jakým způsobem se vzájemně ovlivňují. Např. rizikové faktory v rodině mohou být příčinou rizik ve školním prostředí, což současně zpětně posiluje rizika v rodině apod. Jmenované rizikové faktory bývají tradičně rozdělovány (např. Schelleová, 2004) na faktory exogenní (rodina, škola a vlivy společenského okolí) a endogenní (vrozené, geneticky dané). Dnešní pohled přiznává význam každému z těchto faktorů (pohled multifaktoriální), přičemž způsob, jakým se u konkrétního jedince projeví, může být různý.